

REGION DE BRUXELLES-CAPITALE

**Arrêté du Gouvernement de la
Région de Bruxelles-Capitale**

**BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK
GEWEST**

**Besluit van de Brusselse
Hoofdstedelijke Regering**

**ARRÊTÉ DU GOUVERNEMENT DE LA
RÉGION DE BRUXELLES-CAPITALE
ENTAMANT LA PROCEDURE
D'INSCRIPTION SUR LA LISTE DE
SAUVEGARDE COMME SITE ET COMME
ENSEMBLE DE CERTAINES PARTIES DU
MONT DES ARTS A BRUXELLES**

Le Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale,

Vu le Code bruxellois de l'aménagement du territoire (CoBAT), l'article 222 ;

Vu l'arrêté du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale du 22 novembre 2001 classant comme monument la totalité de la chapelle de Nassau sise boulevard de l'Empereur 4 à Bruxelles ;

Considérant que l'inscription sur la liste de sauvegarde permet plus de souplesse de gestion par ses obligations limitées au maintien en bon état (art. 214 du CoBAT), au contraire du classement qui interdit en outre toute démolition, même partielle, utilisation ou modification d'usage non conformes aux intérêts patrimoniaux, ou son déplacement ; que cette mesure postule la possibilité de pouvoir apporter des modifications sensibles au bien ainsi protégé en vue de garantir son adéquation avec les futurs besoins éventuels ;

Considérant que, eu égard à la grande valeur patrimoniale de l'ensemble et du site, l'adoption d'une mesure de protection légale dans le cadre du Cobat, constitue avant tout une reconnaissance de son caractère unique et exceptionnel ;

**BESLUIT VAN DE BRUSSELSE
HOOFDSTEDELIJKE REGERING
HOUDENDE INSTELLING VAN DE
PROCEDURE TOT INSCHRIJVING OP DE
BEWAARLIJST ALS LANDSCHAP EN ALS
GEHEEL VAN BEPAALDE DELEN VAN DE
KUNSTBERG TE BRUSSEL**

De Brusselse Hoofdstedelijke Regering,

Gelet op het Brussels Wetboek van Ruimtelijke Ordening (BWRO), artikel 222;

Gelet op het besluit van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering van 22 november 2001 inzake de bescherming als monument van de totaliteit van de Nassaukapel gelegen Keizerslaan 4 te Brussel;

Overwegende dat de inschrijving op de bewaarlijst meer soepelheid van beheer toelaat door zijn verplichtingen die beperkt zijn tot het behoud in goede staat (art. 214 van het BWRO), dit in tegenstelling tot de bescherming die onder meer elke afbraak, zelfs gedeeltelijk, het gebruik of wijziging van gebruik verbiedt, die niet conform zijn met de erfgoedwaarden, of zijn verplaatsing; deze maatregel laat toe meer wijzigingen aan te brengen aan het op die manier gevrijwaarde goed, ten einde zijn overeenstemming met de eventuele toekomstige noden te garanderen;

Overwegende dat, gezien deze grote erfgoedwaarde van het geheel en het landschap, het aannemen van een wettelijke vrijwaringsmaatregel in het kader van het BWRO in de eerste plaats een erkenning is van zijn unieke en uitzonderlijke karakter;

Sur la proposition du Ministre de la Région de Bruxelles-Capitale, chargé des Monuments et Sites,

Après délibération,

Arrête :

Article 1er – Est entamée la procédure d'inscription sur la liste de sauvegarde comme site et comme ensemble de certaines parties du Mont des Arts à Bruxelles, en raison de leur intérêt historique, esthétique, artistique, technique, paysager, urbanistique et folklorique précisé dans l'annexe I faisant partie intégrante du présent arrêté, à savoir :

- l'esplanade, en ce compris le Jardin central de René Pechère et le jardin latéral au nord longeant la voirie, ainsi que les sculptures et les fontaines ;

- la statue équestre du roi Albert Ier ;

- les façades (à l'exception de la façade côté rue des Sols) et les toitures de l'ancien Palais des Congrès sis Mont des Arts 1 à 29, rue Ravenstein 2, 2B, 2C, 2D, Cantersteen 5 – Coudenberg 1, 3-5 et 24, ainsi que certaines parties intérieures à savoir :

- le hall d'entrée sur l'angle de l'aile Nord côté Coudenberg, reprise sous le numéro de parcelle cadastrale 624E ;

- et dans le pavillon repris sous le numéro de parcelle cadastrale 485F :

- le hall d'entrée côté rue Ravenstein,
- le hall d'entrée principal côté esplanade orné de la peinture murale de Paul Delvaux,
- le hall de réception orné de la peinture murale de René Magritte,
- la cage d'escalier principale en ce compris la peinture murale de Louis Van Lint et la sculpture de Dolf Ledel,
- la loge royale – en ce compris les éléments de décor et de mobilier d'origine qui en font partie intégrante –,
- la salle de conférence *The Arc* située au deuxième étage – en ce compris les éléments de décor et de mobilier d'origine qui en font partie intégrante – ;

Op de voordracht van de Minister van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest belast met Monumenten en Landschappen,

Na beraadslaging,

Besluit:

Artikel 1 – Wordt ingesteld de procedure tot inschrijving op de bewaarlijst als landschap en als geheel van bepaalde delen van de Kunstberg te Brussel wegens hun historische, esthetische, artistieke, technische, landschappelijke, stedenbouwkundige en folkloristische waarde zoals bepaald in bijlage I dat integrerend deel uitmaakt van het huidige besluit, te weten:

- de esplanade, met inbegrip van de centrale tuin van René Pechère en de zijtuin in het noorden langs de straat, evenals de beelden en de fonteinen;

- het ruitersstandbeeld van Koning Albert I;

- de gevels (behalve de gevel aan de kant van de Stuiversstraat) en de daken van het oude Congrespaleis gelegen Kunstberg 1 tot 29, Ravensteinstraat 2, 2B, 2C, 2D, Kantersteen 5 – Coudenberg 1, 3-5 en 24, alsook bepaalde delen van het interieur te weten:

- de inkomhal op de hoek van de Noordvleugel aan de kant van de Coudenberg met kadastraal perceel nr. 624 E;

- en in het paviljoen met nummer van kadastraal perceel 485F:

- de inkomhal aan de kant van Ravensteinstraat,
- de hoofdingang aan de kant van de esplanade, versierd met de muurschildering van Paul Delvaux,
- de receptieruimte, versierd met de muurschildering van René Magritte,
- het hoofdtrappenhuis met de muurschildering van Louis Van Lint en het beeldhouwwerk van Dolf Ledel,
- de koninklijke loge - met inbegrip van het originele decor en meubilair die er een integrerend deel van uitmaken -,
- de conferentieruimte *The Arc* op de tweede verdieping – met inbegrip van het originele decor en meubilair die er een integrerend deel van uitmaken -;

- les façades, les toitures et le le patio sud-est de la Bibliothèque royale Albert 1er (ou KBR) sise Mont des Arts 28-boulevard de l'Empereur 2-4-place de la Justice 8-9-10, ainsi que certains espaces intérieurs, en ce compris leur aménagement décoratif et leur mobilier conçus par l'entreprise *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene* qui en font partie intégrante :

- le vestibule d'entrée historique, son vestiaire et ses cabines téléphoniques,
- la cage d'escalier principale,
- les deux cages d'escaliers secondaires situées de part et d'autre de l'aile du boulevard de l'Empereur,
- la salle de lecture des Imprimés contemporains, avec son espace d'accueil, ses comptoirs de prêt, la salle des catalogues, des bibliographies et la salle de travail en mezzanine,
- les salles de lectures des sections spécialisées des Imprimés anciens et précieux, des Manuscrits ainsi que des Cartes et Plans,
- la salle de conférence,
- l'auditorium de la section de musicologie,
- la cafétéria,
- l'appartement de fonction du conservateur,
- la salle du « Musée » dans l'aile du boulevard de l'Empereur,
- la salle du conseil,
- le bureau du conservateur,
- les bureaux de l'administration dans l'aile du boulevard de l'Empereur.

Les biens sont connus au cadastre de Bruxelles, 4e division, section D, 6e feuille, parcelles n°s 586P et 553K (esplanade, jardins et statue équestre d'Albert Ier), 586R (Palais de la Dynastie), 591G, 625D, 624E, 485F et 487D (ancien Palais des Congrès), ainsi que 453 E (KBR).

Art. 2 – La délimitation du site et de l'ensemble est reprise sur le plan figurant à l'annexe II faisant partie intégrante du présent arrêté.

- de gevels, de daken en de zuidoostelijke patio van de Koninklijke Bibliotheek Albert 1 (of KBR), gelegen Kunstberg 28 - Keizerslaan 2-4-Gerechtsplein 8-9-10, evenals bepaalde binnenruimten, met inbegrip van hun decoratieve inrichting en hun meubilair ontworpen door de onderneming *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene* die er een volwaardig onderdeel van zijn:

- de historische inkomhal met zijn vestiaire en telefooncellen,
- het hoofdtrappenhuis,
- de twee secundaire trappenhuisen gevestigd aan weerszijden van de vleugel van de Keizerslaan,
- de leeszaal van de afdeling Hedendaagse drukwerken, met zijn onthaalruimte, uitleenbalies, de cataloguszaal, de bibliografieruimte en de werkzaal op de mezzanine,
- de leeszalen van de speciale afdelingen, i.e. Oude en kostbare drukwerken, Handschriften evenals Kaarten en plannen,
- de conferentiezaal,
- het auditorium van de Muziekafdeling,
- de cafetaria,
- het functieappartement van de conservator,
- de zaal van het "Museum" in de vleugel van de Keizerslaan,
- de raadzaal,
- het bureau van de conservator,
- de bureaus van de administratie in de vleugel aan de Keizerslaan.

De goederen zijn bekend ten kadaster van Brussel, 4de afdeling, sectie D, 6de blad, percelen nr. 586P en 553K (esplanade, tuinen en ruitersstandbeeld van Albert I), 586R (Paleis van de Dynastie), 591G, 625D, 624E, 485F en 487D (voormalig Congrespaleis), evenals 453 E (KBR).

Art. 2 – De afbakening van het landschap en het geheel wordt aangegeven op het plan in bijlage II dat integrerend deel uitmaakt van dit besluit.

Art. 3 – Le Ministre qui a les Monuments et Sites dans ses attributions est chargé de l'exécution du présent arrêté.

Bruxelles, le 28 octobre 2021

Pour le Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale,

Le Ministre-Président du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale, chargé du Développement territorial et de la Rénovation urbaine, du Tourisme, de la Promotion de l'Image de Bruxelles et du Biculturel d'intérêt régional,

Rudi VERVOORT

Le Ministre du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale, chargé des Finances, du Budget, de la Fonction publique, de la Promotion du Multilinguisme et de l'Image de Bruxelles,

Sven GATZ

Art. 3 – De Minister bevoegd voor Monumenten en Landschappen, wordt belast met de uitvoering van dit besluit.

Brussel, 28 oktober 2021

Voor de Brusselse Hoofdstedelijke Regering,

De Minister-President van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Territoriale Ontwikkeling en Stadsvernieuwing, Toerisme, de Promotie van het Imago van Brussel en Biculturele Zaken van Gewestelijk Belang,

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Financiën, Begroting, Openbaar Ambt, Promotie van Meertaligheid en van het Imago van Brussel,

ANNEXE I A L'ARRETE DU GOUVERNEMENT DE LA REGION DE BRUXELLES-CAPITALE ENTAMANT LA PROCEDURE D'INSCRIPTION SUR LA LISTE DE SAUVEGARDE COMME SITE ET COMME ENSEMBLE DE CERTAINES PARTIES DU MONT DES ARTS A BRUXELLES

Référence cadastrale : Bruxelles, 4e division, section D, 6e feuille, parcelles n°s 586P et 553K (esplanade, jardins et statue équestre d'Albert 1er), 586R (Palais de la Dynastie), 591G, 625D, 624E, 485F et 487D (ancien Palais des Congrès), ainsi que 453 E (KBR).

Description sommaire :

Situé entre la place Royale et la place de l'Albertine, le Mont des Arts est un monumental complexe urbanistique et architectural conçu par les architectes Jules Ghobert et Maurice Houyoux et réalisé entre 1954 et 1969.

D'une architecture monumentale et classicisante, fortement influencée par le style officiel et académique de la fin des années 1930, les bâtiments s'alignent de part et d'autre d'une vaste esplanade (axe central) prenant la forme d'un jardin en terrasses, assis sur plusieurs niveaux de parkings, et accessible par d'imposantes volées d'escalier. La perspective s'ouvre d'un côté sur l'église Saint-Jacques-sur-Coudenberg (place Royale), de l'autre sur la tour de l'Hôtel de Ville de Bruxelles (Grand-Place).

Les bâtiments, sévères, sont parementés de pierre blanche, au-dessus d'un soubassement en pierre bleue. Ils se distinguent les uns des autres tout en étant réunis par une symétrie rigoureuse. Ils regroupent le Palais de la Dynastie et l'ancien Palais des Congrès (1958), rebaptisé *Square* en référence au cube de verre qui en marque l'entrée depuis 2010 ; un complexe de bureaux avec une galerie commerciale qui forme l'aile Nord ; et la Bibliothèque Royale Albert 1er ou KBR (1969) au sud.

Le projet débute avec l'inauguration de la statue équestre en bronze du roi Albert 1er en 1951, sur la terrasse située au bas des escaliers de l'esplanade. Commence ensuite la construction du Palais des Congrès, sous la direction de J. Ghobert et avec la collaboration de l'architecte-paysagiste René Pechère pour l'aménagement des jardins. L'ensemble est inauguré en 1958.

La construction de la Bibliothèque Royale (KBR) débute en 1954 sous la direction de M. Houyoux. En 1957, les plans sont adaptés au tracé du nouveau boulevard de l'Empereur. Roland Delers et Jacques Bellemans, qui reprennent la direction du chantier après le décès de Houyoux en 1960, modifient quant à eux la composition de la façade vers le jardin afin notamment d'y intégrer l'ancienne chapelle Saint-Georges. L'inauguration du complexe a lieu en 1969.

Pour orner et accompagner l'architecture et les jardins du Mont des Arts, l'Etat belge fait également appel à de nombreux sculpteurs belges qui réalisèrent des bas-reliefs, des sculptures et des fontaines.

A. L'ENSEMBLE

LE PALAIS DE LA DYNASTIE ET L'ANCIEN PALAIS DES CONGRÈS – *SQUARE BRUSSELS MEETING CENTRE*

Le Palais des Congrès est constitué de plusieurs ailes formant un U irrégulier autour de l'esplanade, limité au nord par la rue des Sols. L'ensemble devait initialement accueillir diverses manifestations organisées dans le cadre de l'Exposition universelle de 1958, et servir de lieu de réunion aux premières institutions européennes avant que des bâtiments spécifiques leur soient dédiés.

Au bas des escaliers de l'esplanade (boulevard de l'Empereur), l'aile Ouest ou **Palais de la Dynastie** (parcelle cadastrale n° 586R), consiste en un imposant pavillon aux façades rythmées par des travées de vitrages et prolongé par une aile enjambant la voirie qui descend depuis la rue Ravenstein vers le Cantersteen. Dédié à la dynastie, le pavillon a reçu un décor extérieur en rapport avec le thème dont les bas-reliefs des sculpteurs G. Jacobs et O. Declerck et, vers le jardin, la porte d'accès en bronze de Marcel Rau (1886-1966). A l'intérieur, le pavillon consiste en un vaste hall avec, sur la droite en entrant, un escalier en marbre à garde-corps métallique, qui donne accès à une mezzanine. A hauteur de la mezzanine, le mur est percé d'une haute niche décorée de mosaïques bleues et percée d'une porte. Cette porte donne sur les espaces d'exposition qui occupent l'aile enjambant la voirie et qui relie le Palais de la Dynastie à l'aile Nord du Palais des Congrès.

La façade de l'aile enjambant la voirie est occupée par un **carillon**, monumentale horloge murale (1958) en forme d'étoile à douze branches qu'entourent de petites niches. Dans ces niches, douze figurines mobiles représentant les heures (H. van Albada, H. Lenaerts, J. Verset et R. Poot) sont empruntées à l'histoire et au folklore « belge » tels qu'ils se conçoivent au milieu du XXe siècle : un gaulois, Godefroid de Bouillon, Jan Van Artveelde, Philippe Le Bon, Charles Quint, Pierre Paul Rubens, le Comte d'Egmont, le Combattant de 1790, Charlier à la Jambe de Bois, le Joueur de tam-tam, le Soldat de 1914-1918 et l'Ouvrier. Le carillon comporte 24 cloches (fonderie Paccard), soit 23 cloches de carillon (dont onze sont visibles de l'extérieur) et une cloche utilisée pour l'annonce de l'heure (au moyen d'un jacquemart de bronze représentant un bourgeois de Bruxelles, due à Henri van Albada). Il égrène de manière automatique deux mélodies s'alternant d'une heure à l'autre, et en fait entendre des fragments aux quarts d'heure et à la demi-heure.

L'**aile Nord** de l'ancien Palais des Congrès abrite une galerie commerciale et des bureaux (parcelles cadastrales n°s 591G, 625D, 624E). Elle est constituée de trois parties étagées en suivant la pente de la rue : le rez-de-chaussée est occupé par une galerie d'arcades devant des espaces commerciaux ; les étages sont percés de fenêtres groupées selon un schéma régulier ; au troisième s'étale un étage-attique en loggia derrière une galerie. La façade est ornée de plusieurs bas-reliefs allégoriques de style Art Déco, signés par divers artistes : A. Darville, D. Ledel, E. Remy, J. Talmar et N. Neujean.

Côté Coudenberg, l'aile a reçu une façade de plan semi-circulaire qui, sur l'angle, est percée d'une porte d'entrée (n° 2) donnant sur un hall paré de marbre clair et dont le sol est orné d'une étoile. La façade de plan courbe se prolonge à droite, le long de la rue Ravenstein, par une façade alignant des devantures commerciales au rez-de-chaussée (n°s 2A-2B-2C) et des travées de baies régulières aux étages.

À l'**est, deux ailes symétriques** de trois niveaux cantonnent l'esplanade axiale. Celle de gauche, dos à l'esplanade (parcelle cadastrale n° 485F), est reliée à l'aile Nord par une aile enjambant la voirie qui descend de la rue Ravenstein vers le Cantersteen ; ses façades sont rythmées de travées de baies régulières. L'aile de droite (parcelle cadastrale n° 487D) intègre partiellement la Chapelle royale protestante de Bruxelles (rue du Musée n° 2) et jouxte la Bibliothèque royale.

Les ailes symétriques de part et d'autre de l'esplanade sont rythmées par une alternance régulière de travées. Elles ont été exhaussées d'un niveau en attique en 1983-1984 selon les plans des architectes R. Delers et E. De Felici. Au rez-de-chaussée, des galeries d'arcades se prolongent côté jardin – celle de gauche ayant été partiellement cloisonnée lors de la rénovation du Palais entre 2005 et 2010. Les façades sont également ornées de bas-reliefs, notamment de Charles Lepae et Alfred Courtens, à motif d'emblème et, côté rue Ravenstein, de la *Fontaine des trois masques* (pierre bleue) de René Jacob. Au-dessus de la fontaine, deux plaques commémoratives ont été apposées : « Le Mont des Arts conçu par Léopold II mis en œuvre sous Léopold III édifié sous Baudouin I est dédié à la mémoire d'Albert I » – « De Kunstberg ontworpen door Léopold II uitgewerkt onder Léopold III opgericht door Boudewijn I is ter nagedachtenis opgedragen aan Albert I ».

Le pavillon sur la façade duquel se trouve la *Fontaine des trois masques* dispose d'une entrée côté rue Ravenstein (à gauche de la fontaine) donnant sur un hall particulièrement élégant et soigné, pourvu de portes métalliques vitrées et paré de marbre gris foncé sur le sol et les murs (ascenseur « d'époque »). Au mur, un bas-relief reprend le portrait de la reine Elisabeth.

On accède à ce même pavillon (parcelle cadastrale n° 485F) depuis les jardins de l'esplanade, via un grand hall d'entrée décoré d'une peinture murale monumentale de Paul Delvaux (1897-1994) intitulée *Le Paradis terrestre* et qui reprend les thèmes de prédilection du peintre surréaliste : la femme et l'Antiquité. Ce hall donne sur un vaste auditoire ainsi que sur un second hall (ou espace de réception) décoré d'une peinture murale monumentale de René Magritte (1898-1967). Intitulée *Barricades mystérieuses*, elle reprend les éléments du répertoire du peintre tels que les feuilles-arbres, le cavalier ou la maison éclairée. Ces peintures ont toutes deux été commandées par l'État belge dans le cadre de l'Exposition universelle de 1958.

Depuis le hall décoré par la fresque de Delvaux on accède également à la loge royale qui conserve son aménagement intérieur et son mobilier moderniste d'origine (fauteuils, tables basses, tabourets, meubles bas), typiques des années 1960. Elle est dépourvue de fenêtres et les murs sont couverts de lambris en bois et de tissus décorés d'abeilles, un motif évoquant la fonction royale de la pièce. La loge est également dotée d'un cabinet de toilette paré de marbre blanc. Il est probable que cet aménagement intérieur et le mobilier aient été conçus, à l'instar de celui de la KBR, par la firme *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene* (voir plus loin).

Le hall orné par la fresque de Magritte donne accès à la cage d'escalier (marbre) principale se développant sur toute la hauteur du pavillon, et dont l'un des murs est orné de la peinture murale *Abstract Composition* (1961) par Louis Van Lint (1909-1986), l'un des premiers peintres belges à expérimenter l'abstraction de type lyrique et gestuelle. Membre fondateur de *La Jeune Peinture Belge*, Van Lint inspira certains membres du mouvement CoBrA et participa à leurs recherches. Une œuvre du sculpteur belge Dolf Ledel (1893-1976), intitulée *The Puddler* (1961), orne également l'un des murs à un niveau inférieur. Ce même artiste signe l'un des bas-relief qui orne la façade de l'aile Nord Palais des Congrès (femme allongée portant une colombe).

Toujours dans ce pavillon se trouve, à hauteur du deuxième étage, un petit auditoire appelé *The Arc*, aménagé en hémicycle et qui conserve, en parfait état, l'ensemble de son aménagement et de son mobilier (bureaux et chaises) d'origine, caractéristiques des années 1960.

L'ancien Palais des Congrès a fait l'objet d'une profonde rénovation en 2005-2010. C'est à l'occasion de ces transformations que l'on aménage une nouvelle entrée prenant la forme d'un cube de verre (bureau d'architecture A2RC) dans le jardin de l'esplanade. De nouvelles salles de conférence, des espaces de réception et des parkings sont également créés ou réaménagés. Le Palais est dès lors rebaptisé *Square*. Il est aujourd'hui dédié aux congrès internationaux, sommets européens, conférences, dîners de gala, expositions, etc.

LA BIBLIOTHÈQUE ROYALE ALBERT 1ER (KBR)

Extérieur :

Au sud de l'esplanade se développe l'imposante aile de la bibliothèque royale Albert Ier. Cette institution fut créée par arrêté royal en 1837, suite à l'achat de la bibliothèque de K. Van Hulthem, ajoutée à l'ancienne Librairie de Bourgogne, installée en 1839 dans les bâtiments de la place du Musée. Elle fusionne avec la bibliothèque de la Ville de Bruxelles en 1842.

La construction de cette partie du site s'échelonne entre 1954 et 1969, selon les plans des architectes Jules Ghobert et Maurice Houyoux. Après le décès de M. Houyoux, les architectes R. Delers et J. Bellemans reprennent la direction des travaux. D'importantes modifications sont apportées aux plans par Delers en 1963 lors de la construction, en dernière phase, de l'avant-corps, et ce en vue de la conservation *in situ* de la chapelle Saint-Georges décidée en 1961-1962 (classée par arrêté du Gouvernement le 22.11.2001). De style gothique brabançon (début du XVIe siècle), cette chapelle est le dernier vestige de l'ancien Palais de Nassau, à l'emplacement duquel fut érigée la bibliothèque.

Longée par le boulevard de l'Empereur et la rue de Ruysbroeck, la bibliothèque résulte de l'agencement de plusieurs volumes rectangulaires occupés par des locaux distincts destinés aux diverses sections et activités (halls publics, administration, stockage, salle de lecture générale, salle des périodiques, salle du catalogue et salle des bibliographies, espaces d'exposition et magasin central de livres).

Vers l'esplanade, la partie centrale en saillie est ajourée d'une galerie à seize piliers colossaux (adaptation tardive, lorsque l'on décida de conserver la chapelle Saint-Georges). De part et d'autre se dressent des ailes plus basses présentant une rigoureuse alternance de surfaces opaques et vitrées, se prolongeant vers la rue de Ruysbroeck et le boulevard de l'Empereur. Un patio ouvert d'arcades cintrées occupe l'aile Ouest, tandis qu'une deuxième cour intérieure avec un pan de façade vitré domine l'aile Est. Le magasin des livres se trouve au sud. L'élévation formant un écran tramé vers la rue de Ruysbroeck est aujourd'hui masquée. Près de l'entrée ont été apposées des stèles commémorant la mémoire de J. L. Van Sina (1889-1914) et de M.-R. Sulzberger (1901-1944).

Intérieur :

La monumentalité et la solennité de la façade se prolonge dans les aménagements intérieurs de la bibliothèque. L'entrée principale se trouvait un niveau au-dessus de l'esplanade (l'entrée a depuis été modifiée, intégrée au socle de la bibliothèque à proximité de la fontaine du Mont des Arts). Un escalier extérieur monumental conduit depuis le bas du Mont des Arts, côté square de l'Albertine, au portique qui domine le jardin. Cette plateforme donne accès au vestibule (forum) au travers d'un sas munis de doubles portes vitrées à montants métalliques. Le vestibule se déploie en hauteur sur plus de deux niveaux. Il distribue à droite un espace de vestiaire et de cabines téléphoniques intégrées. Face à l'entrée, une

d'escalier conduit au niveau supérieur (Niveau 0) vers la salle de lecture générale, en croisant le couloir de distribution perpendiculaire et la cage d'escalier principale.

L'imposante cage d'escalier qui s'inscrit perpendiculairement à cet axe d'entrée se déploie sur toute la hauteur du bâtiment, du dernier sous-sol au sixième étage et bénéficie d'un apport de lumière zénithal. Trois ascenseurs desservent également dans cet espace l'ensemble des niveaux. L'escalier droit en deux volées par niveau bénéficie de larges paliers.

Le sol du vestibule en marbre de teinte beige clair se distingue du marbre gris foncé veiné de blanc que l'on retrouve dans tous les escaliers et dans l'ensemble des espaces de circulation ouverts au public. Le parement rugueux de pierre de la façade extérieure et son appareillage se prolongent sur le mur intérieur et sur la profondeur du sas d'entrée. Au-delà, les murs sont parés de panneaux de pierre de bourgogne polis, ceux de la cage d'escaliers et des couloirs perpendiculaires sont enduits de blanc. Des garde-corps métalliques encadrent les escaliers et les niveaux en mezzanine. Des grilles métalliques de même teinte clôturent dans les escaliers les parties non-accessibles au public.

Des portes battantes vitrées marquent l'accès à la salle de lecture générale, dite des imprimés contemporains. Elle se caractérise par un grand espace ouvert organisé en U sur deux niveaux dont les zones sont en grande partie définies par du mobilier plutôt que des cloisons fermées. Cette caractéristique correspond à la volonté des développeurs de ne pas figer l'aménagement et de prévoir l'évolution des espaces. Les murs et les colonnes sont parés du même marbre beige que le vestibule. Au plafond, des caissons en bois placés en saillie triangulaire encadrent les rails des luminaires.

Au sein de cette espace, la zone d'entrée dégage un grand volume sur une hauteur correspondant à deux niveaux. Elle est marquée au sol par le marbre gris et accueille le guichet. Elle se prolonge jusqu'au comptoir de prêt. Ailleurs, le sol est couvert de tapis-plain. Là où Houyoux privilégiait le marbre pour la solennité et le prestige de cet espace, Philippe Neerman et De Coene optent pour ce matériaux pour des raisons fonctionnelle de confort acoustique.

Le comptoir de prêt se déploie sur une grande longueur, suivant la face intérieure du U. Le comptoir en bois est revêtu de lamelles de hêtre vissées que l'on retrouve également sur les tables de consultations des catalogues et sur d'autres éléments de mobilier. La salle des catalogues et la salle des bibliographies, initialement conçues comme des pièces séparées, s'inscrivent dans le volume ouvert respectivement à droite et à gauche de l'entrée. La salle de lecture principale s'organise au sud-est de cet espace. Une double hauteur et de large baies ouvrant sur le patio l'inondent de lumière naturelle.

Une salle de lecture secondaire prend place au niveau supérieur de l'espace, en mezzanine de cette dernière salle. On y accède par des escaliers latéraux revêtus de la même pierre de Bourgogne que les murs. Dans ces deux salles, les tables de travail sur structure métallique, plaquées de lamelle de bois, intègrent à chaque poste un système novateur de voyants lumineux. Ceux-ci sont reliés à un panneau de contrôle derrière le comptoir de prêt pour signaler l'arrivée des commandes. À l'arrière du comptoir, prend place également un imposant terminal de communication via tuyaux pneumatiques des fiches de commande avec les étages des magasins de livres. Il est recouvert de bois de teck, essence qui, en combinaison avec l'acier, domine dans le mobilier de la salle : bureaux, bibliothèques, catalogues de fiches. Les chaises choisies par De Coene pour les salles de lectures sont issues du catalogue Knoll, série 70 de Eero Saarinen. Elles se déclinent ici avec des pieds en acier chromé mat et un garnissage en cuir de yack tibétain.

Les différentes sections spécialisées accessibles au public se répartissent sur plusieurs niveaux de part et d'autre de l'axe d'entrée. Au niveau -2, on retrouve deux sections aménagées de manière symétriques sous le volume de la salle de lecture, de part et d'autre d'un grand hall (aujourd'hui *Librarium*). La salle de lecture des Manuscrits, à droite, et celle des Imprimés anciens et précieux, à gauche, s'ouvrent chacune sur l'un des deux patio. Elles abritent un mobilier similaire à celui de la salle de lecture générale : table en lamelle de bois, bibliothèque en teck, bureaux en teck et acier, mais aussi spécifiques comme les lutrins pour ouvrages précieux en lamelle de bois d'okoumé et teck. Ils répondent aux lambris en teck présents sur toute la hauteur des murs.

Au même étage, vers le boulevard de l'Empereur, le long du patio nord-ouest, la salle des cartes et plans, lambrissée de teck, présente la particularité d'être pourvue d'un parquet à chevron en chêne. Face à l'entrée de cette salle, côté Mont des Arts, est logée la grande salle de conférences. Sous un plafond supporté par de large poutre cintrée, une estrade, un cadre de scène et des lambris en sycomores cadrent un parterre de sièges en cuir blanc.

Aux étages supérieurs, on retrouve d'autres sections et espaces pour des associations hébergées dont la section de musicologie (niveau +4) orientée vers le Mont des Arts et disposant d'un auditorium lambrissé de teck et parqueté de minces lamelles de bois.

Dans l'aile qui longe le boulevard de l'Empereur, une entrée secondaire donne accès à un grand hall qui dessert lui-même à l'étage supérieur une grande salle d'exposition. Cette salle d'exposition dite du « Musée » bénéficie de part et d'autres de colonnes peintes en blanc émail et de hautes fenêtres ouvrant à la fois vers le boulevard et le patio nord-ouest. Le sol est recouvert de marbre clair de Sicile, le plafond de caissons semi-cylindrique et de gorges lumineuses.

Deux cage d'escalier secondaire desservent cette partie du bâtiment. L'une part du hall et est éclairée par une baie ouvrant vers les jardins du Mont des Arts, l'autre s'inscrit à l'angle de l'aile tournée vers la place de la Justice et s'ouvre vers le patio. Elles bénéficient des mêmes matériaux que la cage d'escalier principale. Elles mènent toutes deux aux autres étages réservés à la direction et aux services administratifs. Ils ont reçu également un aménagement de prestige. On accède à la grande salle du conseil au travers d'une double porte matelassée de cuir de yack. Le sol est parqueté et les murs lambrissés en ébène de Macassar. Dans le bureau du conservateur, teck de Moulmein et tapis plain dominant. Ceux de l'administration mettent en œuvre des matériaux moins précieux, mais qualitatifs : cloisons en bois d'avodiré et linoleum. Le mobilier est choisi dans la gamme De Coene en accord avec les matériaux de finition.

Dans le corps central du bâtiment, au niveau +5, la cafétéria offre un large volume dégagé illuminé par des baies toute hauteur. Elles ouvrent d'un côté vers une grande terrasse dominant le patio sud-est et les jardins du Mont des Arts, de l'autre vers un impressionnant panorama du bas de la Ville jusqu'au Heysel. Les murs sont lambrissés de teck, les colonnes de marbres, le bar de plaques de métal réfléchissantes. Au centre de la pièce s'ouvre un plafond lumineux rythmé de lames de bois. Le mobilier est spécifique à cet espace : lourdes table à plateau de pierre et chaises garnie de faux-cuir de la gamme Philips conçues par Philippe Neerman et De Coene pour le siège de la société Philips à Eindhoven.

L'étage supérieur (niveau +6) du corps de bâtiment orienté vers le Mont des Arts correspond au sommet de la cage d'escalier principale. Il comprend encore des espaces administratifs dont les couloirs sont parquetés de fines lamelles de bois. Cet étage accueille l'entrée de l'appartement de fonction du conservateur. Le haut vestibule d'entrée est ajouré au plafond d'une grande baie munie d'une grille en bois. Il met en scène un escalier à quart tournant en bois sombre, limon central, balustrade en métal blanc et large main courante. L'appartement penthouse s'organise pour le reste principalement de plain-pied. Il possède un large séjour muni d'un parquet de bois sombre et d'un âtre paré de pierres de même aspect que les façades. Une salle à manger en est séparée par des cloisons en bois coulissantes. Des chambres et bureaux à l'arrière possèdent leur mobilier et placards intégrés vraisemblablement en teck. Deux grandes terrasses s'organisent de part et d'autre du penthouse en jardins minéraux de galets roulés et chemins de dalles.

Patio sud-est :

La bibliothèque royale Albert Ier dispose de deux espaces privatifs végétalisés au sein de cours intérieures entourées par les différentes ailes des bâtiments ; l'un est situé au nord-ouest (le patio nord-ouest) et l'autre au sud-est (le patio sud-est ou jardin principal).

Selon le plan d'ensemble initial (J. Ghobert, 1937), à l'endroit actuellement occupé par le patio sud-est devait se trouver une allée piétonne offrant une connexion entre l'esplanade du Mont des Arts et la rue de Ruysbroeck. Suite à la décision de préserver la chapelle Saint-Georges et de l'intégrer au sein des bâtiments de la bibliothèque, le prolongement de la façade principale de cette dernière jusqu'au palais de Charles de Lorraine, proposé par R. Delers en vue d'en préserver la symétrie, est acté en 1963. Par conséquent, cet espace conçu initialement en tant qu'allée piétonne accessible au public fut repensé pour en faire un jardin privatif, malgré l'opposition de J. Ghobert.

L'aménagement du jardin principal est contemporain aux dernières phases de construction des différentes ailes de la Bibliothèque (conduites à partir de 1964), et n'a vraisemblablement pas subi de modifications majeures depuis les années 1970.

Ce jardin enclos présente un aménagement paysager de style moderniste, s'accordant à l'architecture des bâtiments qui l'entourent. Situé légèrement en contrebas du plan du hall d'accueil actuel, l'espace est desservi par un escalier en dalles de pierre bleue bouchardée, faisant écho aux revêtements utilisés pour certaines parties des Jardins du Mont des Arts.

L'accès depuis le jardin vers la rue de Ruysbroeck est rendu possible via un passage pouvant être fermé par des grilles, surplombé par une galerie couverte reliant deux ailes des bâtiments de la KBR.

La composition du jardin est caractérisée par des lignes et motifs géométriques, ainsi que par une horizontalité dont se démarque la verticalité d'essences d'arbres variées – feuillus et conifères – et des façades de l'édifice qui le délimitent.

L'espace présente une alternance de zones géométriques minérales et végétales, accueillant des surfaces revêtues de dalles ou de gravier ainsi que des parterres plantés d'arbres, d'arbustes buissonnants – dont un noisetier tortueux (*Corylus avellana 'Contorta'*) –, de haies basses, de plantes couvre-sols et de pelouses de petite surface. Un bel exemplaire de Magnolia de Soulange (*Magnolia x soulangeana*) agrémenté notamment le décor du lieu par sa magnifique floraison printanière.

B. LE SITE

La vaste esplanade autour de laquelle s'organisent les bâtiments prend la forme d'un jardin suspendu, s'inspirant des jardins de Babylone. Ce jardin est aménagé sur un plateau constitué d'une dalle de béton sous laquelle se trouvent plusieurs niveaux de parkings et comporte deux parties distinctes : (a) le Jardin central de René Pechère et (b) le jardin latéral au nord du site, longeant la voirie.

(a) le Jardin central de René Pechère

Le Jardin central a été aménagé par l'architecte paysagiste René Pechère en 1957-1958, concomitamment à la construction de l'ensemble architectural. Cette composition paysagère de style symétrique et classicisant présente une succession de parterres centraux parallèlement bordés de rangs de fontaines circulaires et d'alignements de platanes taillés en rideau.

Formant l'axe central, cinq vastes parterres de formes carrées, agrémentés de broderies végétales aux motifs géométriques ceinturées de haies de buis, sont séparés par des allées perpendiculaires en dolomie permettant une circulation transversale. Leurs différents compartiments sont plantés d'arbustes persistants (*Berberis*), ainsi que de plantes vivaces et annuelles dont les tons et les essences varient selon les saisons.

De part et d'autre de ces parterres centraux, deux rangées de six parterres latéraux formant des compartiments végétalisés sont délimités par des haies d'ifs et plantés de topiaires de la même essence taillées en cylindres à bords arrondis, ainsi que de yuccas, de plantes vivaces et de végétation buissonnante. Des séries de quatre bancs, disposés dans des alcôves aménagées dans les haies, bordent chacun de ces parterres.

Sur les côtés extérieurs de ces parterres se trouvent deux rangées de dix bassins circulaires avec jets d'eau. Encadrant ces bassins, deux doubles alignements de platanes, taillés en rideau et aux troncs chaulés, allongent la perspective et marquent la séparation des espaces. Du côté de la fontaine monumentale, ces alignements sont triples sur quatre rangs.

Deux allées latérales en dalles de pierre bleue, encadrées de zones en dolomie, longent les platanes sur les côtés du jardin central.

Au sud-est du site, depuis le Coudenberg (place Royale), deux volées d'escaliers droits desservent la terrasse en dalles de pierre bleue surplombant les jardins. À l'angle nord-est de cette terrasse se trouvent *La Musique* et *Le Chant* (1960), sculptures de pierre calcaire de Vinalmont par Oscar Jespers (1887-1970).

Depuis la terrasse, un escalier monumental en pierre bleue, munis de balustrades en fer forgé et pierre bleue, se divise en deux escaliers latéraux et permet l'accès aux jardins en contrebas.

À l'est, au pied de ces escaliers se trouve la fontaine monumentale en pierre bleue de Tony Van Goolen (1924-1985), ornementée de neuf stèles au-dessus desquelles poissons ou coquillages sculptés se font cracheurs d'eau.

Au pied du cube en verre du *Square Brussels Meeting Centre* s'étend un bassin de faible profondeur comportant la *Baigneuse*, sculpture en bronze d'Aristide Maillol (1861-1944).

Sur le mur de soutènement en pierre bleue qui ferme le jardin, le long des escaliers accédant au Coudenberg, le bas-relief d'Antoine Vriens (1902-1987) évoque la symbolique de l'Eden. Toujours sur ce mur de soutènement, mais à l'opposé, Marnix D'Haveloos (1885-1973) a représenté trois allégories féminines (Arts).

Sur ce mur a également été apposée, à l'occasion du 62e anniversaire de la fin de la Seconde Guerre mondiale, une double plaque commémorative (en français et en néerlandais) rendant hommage aux « Justes » de Belgique ayant secouru des Juifs persécutés durant l'occupation nazie.

Au nord-ouest du site, un escalier droit comportant deux volées de marches permet l'accès au Cantersteen. Au centre de cet escalier se dresse la **statue équestre d'Albert Ier**, à la mémoire duquel fut érigé le Mont des Arts, et due au sculpteur belge Alfred Courtens (1889-1967).

(b) le Jardin latéral au nord du site

La partie latérale au nord du site, initialement conçue par René Pechère, a fait l'objet de réaménagements successifs (début et fin des années 2000). Son aspect actuel, dont le style géométrique s'harmonise avec celui du Jardin central, a été conçu parallèlement à la reconfiguration du site occasionnée par la construction du cube en verre (*Square* ; 2005-2010).

Le long du Mont des Arts, la pente reliant la terrasse en surplomb des jardins (côté Coudenberg) et le Cantersteen est atténuée par une succession rectiligne de cinq zones en terrasses, agrémentées de pelouses rectangulaires encadrées de bancs sans dossiers en bois formant des angles droits, bordés de grands bacs plantés en maçonnerie faisant également office de murets de soutènement, recouverts d'un parement en pierre blanche et de couvre-murs en pierre bleue. Ces terrasses sont desservies par une allée en dalles de pierre bleue munie de garde-corps en acier sur l'un de ses côtés, et séparées par de courtes volées d'escaliers.

À hauteur du cube vitré, le long des escaliers, se trouve une sculpture en bronze d'Eugène Canneel (1882-1966), intitulée *Les Enfants dansant*.

L'allée mène à une vaste esplanade en dalles de pierre bleue bouchardée à bords lisses jouxtant le Palais de la Dynastie. De part et d'autre de cette esplanade sont disposés des bancs et murets massifs en pierre bleue, ainsi que des bacs de plantation recouverts d'un parement en pierre blanche et de couvre-murs en pierre bleue. La sculpture *Composition décorative* par Henri van Albada (1907-2000), également auteur du jacquemart du carillon, est disposée sur l'un des murets.

Depuis cette esplanade, une rampe d'accès en pente douce, ponctuée de plusieurs volées d'escaliers, dessert l'entrée du bâtiment *Square* située en contrebas du niveau des jardins.

Soulignant la délimitation avec le jardin central, sur l'un des côtés de l'esplanade du jardin latéral ainsi que de la rampe d'accès vers le bâtiment *Square* se trouvent des parterres plantés et des bacs de plantation en acier corten de formes carrées et rectangulaires. Trois arbres sont également plantés le long de cet axe : un chêne pédonculé (*Quercus robur*) remarquable, un chêne (*Quercus sp.*) ainsi qu'un châle de Ebbing (*Elaeagnus ebbingei*). Ces aménagements sont complétés par des bancs sans dossier et murets en pierre bleue. Sur ce même axe se situe *Le loup* (années 1950), sculpture en pierre bleue de l'artiste bruxellois Albert Aebly (1897-1971).

Intérêts présentés par le bien selon les critères définis à l'article 206, 1° du Code bruxellois de l'Aménagement du Territoire :

Intérêts historique, esthétique, artistique, technique, paysager, urbanistique et folklorique :

Le Mont des Arts constitue un ensemble monumental et paysager remarquable et d'une forte cohérence, fruit d'un long processus de création. Le projet a cristallisé les débats urbanistiques et architecturaux au cours des nombreuses années qui ont précédé sa réalisation, opposant différentes visions de la ville. La convergence d'enjeux urbains et nationaux ont amené les autorités porteuses de projet à favoriser un programme démonstratif de la grandeur de la nation.

Durant près d'un siècle en effet, la question du réaménagement du flanc de la colline du Coudenberg devient progressivement un enjeu national dès lors qu'on lui enjoint au fil du temps de répondre à un nombre croissant de défis urbains : liaison de la ville haute et de la ville basse, création d'une perspective depuis la place royale, assainissement de quartiers anciens, implantation d'un pôle culturel national, création d'un cadre urbain monumental, hommage au souverain défunt, carrefour sur la jonction ferroviaire nord-midi. L'importance des enjeux entraîne l'implication d'acteurs de premiers plans de la société belge et bruxelloise au tournant des XIXe et XXe siècles. Léopold II en particulier use de toute son influence pour

imposer les projets dessinés par Alphonse Balat et Henri Maquet. Il se heurte notamment à l'opposition du bourgmestre Charles Buls. Ce dernier doit cependant s'incliner quand est entamée la destruction de l'ancien quartier Saint-Roch entre 1895 et 1897. Un jardin provisoire est aménagé au frais du souverain en 1908 sur le terrain vague qui en résulte selon les plans de Jules Vacherot. Il restera en place plus de quarante années.

L'élaboration du programme définitif du Mont des Arts se dessine seulement à la suite d'appels à projet lancés à la fin des années 1930. La mort du roi Albert Ier a fait émerger la volonté d'érection d'une nouvelle bibliothèque nationale en son hommage. Le site du Coudenberg apparaît rapidement comme l'un des candidats idéals. Les architectes sont désignés au terme de deux concours distincts, l'un pour le site du Coudenberg en 1937 (lauréats : Jules Ghobert et Eduard Van Steenberghe) et l'autre pour le jardin botanique en 1939 (lauréat : Maurice Houyoux). Après plusieurs revirements, il est finalement décidé de confier la réalisation du projet final aux lauréats des deux concours : Jules Ghobert pour l'aménagement général du site et Maurice Houyoux pour le bâtiment des bibliothèques et archives. Les plans sont approuvés définitivement par le fonds bibliothèque Albert Ier en 1946.

Le style retenu puise dans les codes de l'architecture classique et reflète la pensée architecturale au service des nationalismes européens qui s'impose dans l'entre-deux-guerres, tant au sein des régimes autoritaires que dans les pays démocratiques. Il est caractéristique, à l'époque du concours, des grands projets publics. En revanche, il se distingue du reste de l'œuvre des architectes lauréats Maurice Houyoux et Jules Ghobert.

Le plan urbain vise à concilier un programme fonctionnel avec une volonté de représentation formelle et grandiose. Il a pour ambition d'offrir un cadre de mise en scène à la ville qui mette en lumière des éléments existants (place Royale et tour de l'Hôtel de Ville) et des éléments neufs : la bibliothèque royale, la statue équestre du roi, le Palais des Congrès. Dans sa volonté de création d'un ensemble monumental, le projet propose une réinterprétation des codes du développement urbain néoclassique. Il prolonge ainsi la place Royale, articulant le bâti autour d'un espace public majestueux qui distribue les fonctions et articule les circulations.

La longue maturation du projet et la lenteur de son exécution ont fait en sorte que les lignes directrices et stylistiques du projet ont pu apparaître datées au moment de la finition du chantier. Le changement de paradigme urbain n'a cependant pas amené une refonte du projet, mais des adaptations à la marge. Il en résulte un aménagement unique à Bruxelles présentant un grand intérêt urbanistique, héritier dans ses formes d'une tradition national(ist)e, caractéristique de la période d'entre-deux-guerres, mais aussi parallèlement de l'évolution de la pensée urbaine.

Il va de pair en ce sens d'un intérêt paysager qui résulte des prescriptions du programme de concours et de la topographie des lieux. L'aménagement du Mont des Arts traduit en effet la volonté de mise en scène du paysage urbain. Le relief est exploité afin de mettre en valeur la monumentalité du bâti environnant. L'aménagement de plateformes, d'escaliers, de paliers et de cheminements offre différents moments qui définissent des points de vue vers la ville. Les bâtiments comme la géométrie du jardin offrent des lignes de fuite qui encadrent ces vues.

L'intervention de l'architecte de jardin René Péchère dans la réalisation du jardin public est centrale dans la composition du Mont des Arts et dans son intérêt paysager. L'architecte-paysagiste y a développé un programme classique contemporain se déployant en différents compartiments dont subsiste aujourd'hui la partie centrale. Il y présente à la fois une rélecture des motifs classiques tels la mosaïque de parterres de gazon cernés de buis et l'invention d'un nouveau vocabulaire tels les rangs de bassins circulaires avec fontaines. La composition esthétique s'appuie par ailleurs sur une prouesse d'ingénierie qui fonde l'intérêt technique du site. Premiers jardins suspendus conçus sur une telle surface en Europe, ils bénéficient à ce titre d'une notoriété internationale. Avec les jardins classés de la villa van Buren (Uccle), ce jardin constitue l'une des réalisations les plus emblématiques du paysagiste bruxellois, figure majeure de l'art des jardins au XXe siècle.

Pour agrémenter le site l'Etat belge a fait également appel à de nombreux artistes auxquels il confia la réalisation de bas-reliefs, de sculptures et de fontaines, l'ensemble formant aujourd'hui un témoignage artistique inédit et représentatif de la production artistique belge dans le domaine de la statuaire au milieu du XXe siècle. Ce remarquable ensemble qui se déploie dans le site, s'inscrit dans un programme artistique cohérent, très influencé par le style Art Déco. Parmi ces œuvres, la plus symbolique est sans conteste la statue équestre du roi Albert Ier d'Alfred Courtens. Ce sculpteur belge fut formé à l'Académie de Bruxelles auprès du sculpteur Charles Van der Stappen, puis à l'Institut supérieur des Beaux-Arts d'Anvers auprès de Thomas Vinçotte, deux maîtres à qui il doit les formes amples, les structures fermes et la finesse de ses

réalisations. Il doit surtout sa renommée à ses œuvres monumentales classiques, ses portraits de la dynastie belge et ses bustes d'officiels, emprunts de force et de grandeur à l'instar de ce qu'exprime la statue équestre du Mont des Arts. A. Courtens a aussi érigé de nombreux monuments commémoratifs au lendemain de la Première Guerre mondiale.

Au côté d'Alfred Courtens figurent de nombreuses signatures de renom comme celle des sculpteurs expressionnistes Oscar Declerck (1892-1968) et Oscar Jespers, du montois Gustave Jacobs (1891-1986), du statuaire et médailleur Dolf Ledel, alors apprécié pour ses talents de portraitiste (personnalités du monde sociopolitique et culturel belge), Charles Leplae (1903-1961) dont l'œuvre est centrée sur la personne humaine aux attitudes pensive et introspectives, ou encore du sculpteur et médailleur Marcel Rau, auteur de la monumentale porte métallique du Palais de la Dynastie et qui, après la Seconde Guerre mondiale, obtient de nombreuses commandes publiques (bas-reliefs et monuments aux victimes de la Guerre).

Certains aménagements intérieurs ont fait l'objet d'un soin particulier et ont, eux aussi, été imprimés de cet aspect fonctionnel et solennel exprimé dans l'architecture. On le constate notamment dans les espaces de circulation (halls d'entrée, cages d'escalier) où le marbre, matériau luxueux, est utilisé en abondance, ainsi que par le choix de la mise en place d'un mobilier moderniste, sobre et élégant. La loge royale et la salle de conférence *The Arc*, qui conservent un ensemble décoratif et mobilier des années 1960 parfaitement cohérent et intact, en témoignent de manière remarquable.

Il est très probable que ces aménagements mobiliers aient été confiés à la firme *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene*, qui a réalisé l'aménagement intérieur de l'ensemble de la bibliothèque royale, à la fin des années 1950. L'entreprise, originaire de Courtrai, a acquis durant l'entre-deux-guerres une dimension et une réputation internationale avec la production de ses meubles en bois laminés. Elle conçoit l'ensemble du mobilier intérieur et certains vitraux de différents projets bruxellois de prestige comme le Résidence Palace de Michel Polak (1923-1926) ou encore la maison communale de Forest de Jean-Baptiste Dewin (1926-1935). Dans les années 1950, l'entreprise De Coene élargit ses activités à la menuiserie de construction. Ses charpentes et modules préfabriqués rencontrent un grand succès. La société acquiert également au cours de ces années la licence exclusive de production et de vente de meubles de la société américaine Knoll. La licence ouvre la voie à de nombreux contrats d'aménagements intérieurs complets de bureaux de grandes sociétés établies en Belgique comme d'institutions publiques. De Coene produit notamment les aménagements intérieurs de l'ancien siège de la banque Lambert à Bruxelles, du Ministère de l'Enseignement et de la Culture, des Archives Générales du Royaume, de la tour du Midi, de nombreuses maisons communales, d'ambassades belges dans le monde, mais aussi ailleurs en Europe de pièces de la Seconde Chambre des États Généraux aux Pays-Bas, de salles de conférence de l'Unesco à Paris ou du Palais des Nations à Genève.

Au sein de la société De Coene, le contrat de l'aménagement de la Bibliothèque Royale est confié au département TVR-Contract Jobs (Télévision et Radio) dirigé par Philippe Neerman. Son travail s'étalera sur une dizaine d'années au fur et à mesure de l'ouverture progressive au public, depuis la salle de lecture provisoire jusqu'à l'ouverture des dernières sections. Ces sections spécialisées (chalcographies, médailles, estampes...) ne seront livrées que dans le courant des années 1970 par Philippe Neerman qui reprend alors le contrat en indépendant. Le contrat porte sur l'ensemble de l'aménagement : matériaux de finition, mobilier et décoration. Il permet au décorateur de proposer un concept d'aménagement « total » répondant au programme de prestige par le choix de mobilier et de matériaux précieux : marbre de Bourgogne ou de Sicile, teck de Moulmein (Mawlamyine, Birmanie), cuirs de qualité.

Certains espaces intérieurs de l'ancien Palais des Congrès ont également été enrichis par l'intégration d'œuvres d'art d'artistes contemporains, les plus exceptionnelles étant les peintures murales commandées par l'État belge pour l'Expo 58 aux artistes René Magritte et Paul Delvaux, figures majeures de la peinture surréaliste belge.

Outre les œuvres sculptées et peintes, le Mont des Arts intègre également un carillon et ses figures mobiles, installé sur l'une des façades de l'arche reliant le Palais de la Dynastie au Palais des Congrès. Il fait partie des cinq carillons que compte aujourd'hui la Région bruxelloise, et est le troisième carillon par ordre de taille. La mise en mouvement des figures et le concert qui ponctuent les heures et demi-heures a acquis une réelle popularité et est entrée dans le paysage touristique et sonore bruxellois, conférant au site un intérêt folklorique. Le carillon du Mont des Arts, repris à l'inventaire du patrimoine culturel immatériel de la Région, est également inscrit sur la liste (Culture du carillon) représentative du patrimoine culturel immatériel de l'humanité (UNESCO).

Le Mont des Arts est également un lieu de mémoire, une fonction qui s'exprime par la présence de plaques commémoratives rendant hommage aux « Justes » de Belgique, et celles honorant le souvenir de

Sina (1889-1914) et de M.-R. Sulzberger (1901-1944) dont les noms sont gravés sur les stèles apposées près de l'entrée de la KBR.

Sources :

- Bibliothèque royale, Liber Memorialis 1559-1969*, Bruxelles, 1969.
 BRUXELLES ENVIRONNEMENT (2012), « Le jardin du Mont des Arts », *Les infos-fiches sur les espaces verts de la Région de Bruxelles-Capitale* [En ligne].
 DEMEY, Th., *Bruxelles, chronique d'une capitale en chantier*, Bruxelles, Paul Legrain, 1991.
 DE SCHAEETZE, A., *Afred Courtens sculpteur*, Racine, 2012.
Fonds Bibliothèque Albert 1er, Rapport au gouvernement sur les travaux depuis sa constitution en 1935, s.l., 1946.
 GRISEL, L., *Les jardins de René Pechère*, Bruxelles, Archives d'Architecture Moderne, 2002.
 GROESSENS, E. (1982), « Le calcaire de Vinalmont », *Bulletin de la Société belge de Géologie*, 91-3, pp. 127-134.
 LEBLICQ, Y., « L'urbanisation aux XIXe et XXe siècles (1830-1952) », *Villes en mutation au XIXe-XXe siècle. 10e colloque international*, Bruxelles (Pro Civitate 64), 1984.
 LIEBAERS, Herman, « La Bibliothèque Albert 1er à Bruxelles », *Bulletin de l'UNESCO à l'intention des bibliothèques*, 6, 1960.
 NEERMANS, Philippe, « De koninklijke bibliotheek Albert de 1ste », *Art De Coene : jaarboek*, vol. 1, 2000, Bellegem : Stichting De Coene.
 NOVGORODSKY, « L'aménagement du Mont des Arts à Bruxelles », *La Technique des travaux*, 35e année, 7-8 (juillet-août 1959).
 PIETERS, H., *Bouwen voor de natie: de Albertina op de Brusselse Kunstberg als monumentaal totaalproject*, Gent, Academia Press, 2012.
 PIETERS, H., *De Koninklijke Bibliotheek van België: vier decennia van nationale representatie in architectuur, stedenbouw en interieurinrichting*, onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent (Vakgroep Architectuur en Stedenbouw), 2009.
 PIRON, P., *Dictionnaire des artistes plasticiens de Belgique des XIXe et XXe siècles*, Lasne, 2003.
 Régie des bâtiments, *La rénovation du Mont des Arts*, Bruxelles : Service de Presse de la Régie des Bâtiments, 2001.
 VERPOEST, L., « Tussen Noordstation en Zuidstation, tussen bovenstad en benedenstad: de architectuur van een kruispunt », *Monumenten en Landschappen*, 8/2, 1989, pp. 4-28.

Vu pour être annexé à l'arrêté du 28 octobre 2021

Le Ministre-Président du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale, chargé du Développement territorial et de la Rénovation urbaine, du Tourisme, de la Promotion de l'Image de Bruxelles et du Biculturel d'intérêt régional,

Rudi VERVOORT

Le Ministre du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale, chargé des Finances, du Budget, de la Fonction publique, de la Promotion du Multilinguisme et de l'Image de Bruxelles,

Sven GATZ

BIJLAGE I BIJ HET BESLUIT VAN DE BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE REGERING HOUDENDE INSTELLING VAN DE PROCEDURE TOT INSCHRIJVING OP DE BEWAARLIJST ALS LANDSCHAP EN ALS GEHEEL VAN BEPAALDE DELEN VAN DE KUNSTBERG TE BRUSSEL

Kadastrale gegevens: Brussel, 4de afdeling, sectie D, 6de blad, percelen nr. 586P en 553K (esplanade, tuinen en ruitersstandbeeld van Albert I), 586R (Paleis van de Dynastie), 591G, 625D, 624E, 485F en 487D (voormalig Congrespaleis), evenals 453 E (KBR).

Beknopte beschrijving:

De Kunstberg, gelegen tussen het Koningsplein en het Albertinaplein, is een monumentaal stedenbouwkundig en architecturaal geheel dat werd ontworpen door de architecten Jules Ghobert en Maurice Houyoux en werd gebouwd tussen 1954 en 1969.

Met hun monumentale en classicistische architectuur, sterk beïnvloed door de officiële en academische stijl van de late jaren dertig, staan de gebouwen aan weerszijden van een uitgestrekte esplanade (centrale as) die de vorm heeft van een terrastuin, gelegen boven op verschillende parkeerniveaus en toegankelijk via imposante trappen. Het uitzicht opent zich aan de ene kant naar de kerk van Sint-Jacob-op-Koudenberg (Koningsplein), aan de andere kant naar de toren van het Brusselse stadhuis (Grote Markt).

De strenge gebouwen zijn bekleed met witte steen, boven een onderbouw van blauwe steen. Ze onderscheiden zich van elkaar, maar zijn toch verbonden door een strenge symmetrie. Ze omvatten het Paleis van de Dynastie en het voormalige Congrespaleis (1958), omgedoopt tot *Square* met verwijzing naar de glazen kubus die sinds 2010 de ingang markeert; een kantorencomplex met winkelgalerij die samen de noordelijke vleugel vormen; en de Koninklijke Bibliotheek Albert I of KBR (1969) in het zuiden.

Het project ving aan met de inhuldiging van het bronzen ruitersstandbeeld van Albert I in 1951, op het terras onderaan de trappen van de esplanade. Daarna begon men met de bouw van het Congrespaleis, onder leiding van J. Ghobert en met medewerking van de landschapsarchitect René Pechère voor de aanleg van de tuinen. Het geheel werd ingehuldigd in 1958.

Met de bouw van de Koninklijke Bibliotheek (KBR) werd in 1954 begonnen onder leiding van dhr. Houyoux. In 1957 werden de plannen aangepast aan het tracé van de nieuwe Keizerslaan. Roland Delers en Jacques Bellemans, die na de dood van Houyoux in 1960 de leiding van de werken overnamen, wijzigden de compositie van de gevel in de richting van de tuin om er de voormalige Sint-Joriskapel in te integreren. De inhuldiging van het complex vond plaats in 1969.

Ter verfraaiing en aanvulling van de architectuur en de tuinen op de Kunstberg deed de Belgische Staat ook een beroep op talrijke Belgische beeldhouwers die bas-reliëfs, beelden en fonteinën creëerden.

A. HET GEHEEL

HET PALEIS VAN DE DYNASTIE EN HET VOORMALIGE CONGRES-PALEIS – *SQUARE BRUSSELS MEETING CENTRE*

Het Congrespaleis bestaat uit verschillende vleugels die een onregelmatige U-vorm aannemen rond de esplanade, aan de noordzijde begrensd door de Stuiversstraat. Het complex was aanvankelijk bedoeld om plaats te bieden aan verschillende evenementen in het kader van de Wereldtentoonstelling van 1958 en als ontmoetingsplaats voor de eerste Europese instellingen, voordat er specifieke gebouwen voor hen werden opgetrokken.

Onderaan de trappen van de esplanade (Keizerslaan) bestaat de westelijke vleugel of het **Paleis van de Dynastie** (kadastraal perceel nr. 586R) uit een indrukwekkend paviljoen met gevels onderbroken door glaspartijen en verlengd met een vleugel over de straat die loopt van de Ravensteinstraat naar Kantersteen. Het paviljoen, gewijd aan de dynastie, kreeg aan de buitenkant een decor in verband met het thema, met onder andere de bas-reliëfs van de beeldhouwers G. Jacobs en O. Declerck en, in de richting van de tuin, de bronzen toegangsdeur van Marcel Rau (1886-1966). Binnen heeft het paviljoen een grote hal met rechts

bij het binnenkomen, een marmeren trap met metalen leuning die toegang geeft tot een mezzanine. Op het niveau van de mezzanine is er in de muur een hoge nis versierd met blauwe mozaïeken en voorzien van een deur. Deze deur geeft toegang tot de tentoonstellingsruimten in de vleugel die de straat overspant en die het Paleis van de Dynastie verbindt met de noordelijke vleugel van het Congrescentrum.

De gevel van de vleugel boven de straat wordt ingenomen door een **beiaard**, een monumentale wandklok (1958) in de vorm van een ster met twaalf punten, omgeven door kleine nissen. In deze nissen stellen twaalf bewegende figuurtjes de uren voor (H. van Albada, H. Lenaerts, J. Verset en R. Poot); ze zijn ontleend aan de "Belgische" geschiedenis en folklore zoals die halverwege de 20ste eeuw werden opgevat: een Galliër, Godfried van Bouillon, Jan Van Artevelde, Filips de Goede, Keizer Karel, Pieter Paul Rubens, de graaf van Egmont, de Strijder van 1790, Charlier met het houten been, de Tamtampeler, de Soldaat van 1914-1918 en de Arbeider. De beiaard heeft 24 klokken (gieterij Paccard), of 23 beiaardklokken (waarvan er elf langs buiten zichtbaar zijn) en een klok die dient om het uur aan te geven (met behulp van een jacquemart van brons die een Brusselse burger voorstelt, van de hand van Henri van Albada). Van uur tot uur weerklinken twee melodieën die automatisch worden afgewisseld; fragmenten ervan worden om het kwartier en om het half uur afgespeeld.

De **noordelijke vleugel** van het voormalige Congrespaleis heeft een winkelgalerij en kantoren (kadastrale percelen nr. 591G, 625D, 624E). Ze bestaat uit drie delen die verdiepingen vormen volgens de helling van de straat: de benedenverdieping wordt ingenomen door een bogengalerij met daarachter winkelruimten; de verdiepingen hebben ramen die zijn gegroepeerd volgens een regelmatig schema; op de derde verdieping ligt een attiek-etage in loggia achter een galerij. De gevel is versierd met meerdere allegorische bas-reliëfs in art-decostijl die door verschillende kunstenaars zijn gesigneerd: A. Darville, D. Ledel, E. Remy, J. Talmar en N. Neujean.

Aan de kant van de Coudenberg heeft de vleugel een halfronde gevel met in de hoek een toegangsdeur (nr. 2) die leidt naar een hal versierd met licht marmer en een ster op de vloer. De gebogen gevel loopt verder naar rechts, langs de Ravensteinstraat, met een gevel met winkelpuizen op de begane grond (nr. 2A-2B-2C) en regelmatige traveeën op de verdiepingen.

Aan de **oostelijke kant** omsluiten **twee symmetrische vleugels** met drie verdiepingen de esplanade die de as vormt. De linkervleugel, met de rug naar de esplanade (kadastraal perceel nr. 485F), is met de noordelijke vleugel verbonden door een vleugel over de weg die van de Ravensteinstraat afloopt naar Kantersteen; de gevels zijn onderbroken door regelmatige traveeën. De rechtervleugel (kadastraal perceel nr. 487D) integreert gedeeltelijk de protestantse koninklijke kapel van Brussel (Museumstraat 2) en grenst aan de Koninklijke Bibliotheek.

De symmetrische vleugels aan weerszijden van de esplanade worden onderbroken door regelmatig afwisselende traveeën. Ze werden in 1983-1984 verhoogd met een zolderverdieping volgens de plannen van de architecten R. Delers en E. De Felici. Op de begane grond lopen bogengalerijen door aan de kant van de tuin - de linkergalerij werd gedeeltelijk dichtgemaakt tijdens de renovatie van het Paleis tussen 2005 en 2010. De gevels zijn eveneens versierd met bas-reliëfs, meer bepaald van de hand van Charles Leplae en Alfred Courtens, met embleemmotief en, aan de kant van de Ravensteinstraat, met de *Fontein van de Drie Maskers* (blauwe steen) van René Jacob. Boven de fontein zijn twee gedenkplaten aangebracht met respectievelijk de volgende tekst: "Le Mont des Arts conçu par Léopold II mis en œuvre sous Léopold III édifié sous Baudouin I est dédié à la mémoire d'Albert I" - "De Kunstberg, ontworpen door Leopold II en uitgevoerd onder Leopold III en gebouwd onder Boudewijn I, is opgedragen aan Albert I".

Het paviljoen met aan de gevel de *Fontein van de Drie Maskers* heeft een ingang aan de kant van de Ravensteinstraat (links van de fontein), die leidt naar een bijzonder elegante en verzorgde hal, voorzien van metalen glazen deuren en versierd met donkergrijs marmer op de vloer en de muren (met een "oorspronkelijke" lift). Aan de muur hangt een bas-reliëf met het portret van koningin Elizabeth.

Hetzelfde paviljoen (kadastraal perceel nr. 485F) is vanaf de tuinen van de esplanade toegankelijk via een grote hal die versierd is met een monumentale muurschildering van Paul Delvaux (1897-1994) met als titel *Het aards paradijs*, met de favoriete thema's van deze surrealistische schilder, i.e. de vrouw en de oudheid. Deze zaal geeft uit op een groot auditorium en een tweede hal (of receptieruimte) die is versierd met een monumentale muurschildering van René Magritte (1898-1967). Het werk heeft als titel *De mysterieuze barricade* en bevat elementen van het repertorium van de schilder zoals de bladbomen, de ruiter of het verlichte huis. Beide schilderijen werden in opdracht van de Belgische Staat gemaakt voor de Wereldtentoonstelling van 1958.

Vanuit de hal met het fresco van Delvaux heeft men ook toegang tot de koninklijke loge, die nog zijn oorspronkelijke modernistische interieur en meubilair heeft (fauteuils, salontafels, krukjes, laag meubilair), typisch voor de jaren 1960. De loge heeft geen ramen en de muren zijn bekleed met houten lambrisering en stoffen versierd met bijen, een motief dat verwijst naar de koninklijke functie van de ruimte. De loge heeft ook een badkamer versierd met wit marmer. Waarschijnlijk zijn dit interieur evenals het meubilair ontworpen, zoals ook het geval is voor KBR, door de firma *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene* (zie infra).

De hal met het fresco van Magritte leidt naar het hoofdtrappenhuis (marmer) dat zich over de hele hoogte van het paviljoen uitstrekt en waarvan een van de muren is versierd met de muurschildering *Abstract Composition* (1961) van de hand van Louis Van Lint (1909-1986), een van de eerste Belgische schilders die experimenteerde met lyrische abstractie en abstractie in gebaren. Als stichtend lid van *La Jeune Peinture Belge* inspireerde Van Lint sommige leden van de beweging CoBrA en nam hij deel aan hun opzoekingen. Een werk van de Belgische beeldhouwer Dolf Ledel (1893-1976), getiteld *The Puddler* (1961), siert ook een van de muren op een lager niveau. Dezelfde kunstenaar creëerde ook een van de bas-reliëfs dat de gevel van de noordelijke vleugel van het Congrespaleis versiert (een liggende vrouw met een duif).

Nog steeds in dit paviljoen is er op de tweede verdieping een klein auditorium, *The Arc* genaamd, dat is ingericht in half rond en waarvan de originele inrichting en meubelen (bureaus en stoelen), kenmerkend voor de jaren 1960, nog steeds perfecte staat verkeren.

Het voormalige Congrespaleis werd in 2005-2010 grondig gerenoveerd. Van deze renovatie werd gebruik gemaakt om een nieuwe ingang te creëren in de vorm van een glazen kubus (architectenbureau A2RC) die in de tuin van de esplanade is opgesteld. Er werden ook nieuwe conferentiezalen, receptieruimten en parkeerterreinen gebouwd of heringericht. Het Paleis kreeg een nieuwe naam, i.e. *Square*. Het wordt vandaag gebruikt voor de organisatie van internationale congressen, Europese topvergaderingen, conferenties, galadiners, tentoonstellingen enzovoort.

DE KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK ALBERT I (KBR)

Buitenzijde:

Ten zuiden van de esplanade staat de indrukwekkende vleugel van de Koninklijke Bibliotheek Albert I. Deze instelling werd opgericht bij koninklijk besluit in 1837, na de aankoop van de bibliotheek van Karel Van Hulthem die werd toegevoegd aan de vroegere Librije van de Bourgondische hertogen, die in 1839 werd ondergebracht in de gebouwen op het Museumplein. Ze fuseerde in 1842 met de bibliotheek van de Stad Brussel.

De bouw van dit deel van de site vond plaats tussen 1954 en 1969, volgens de plannen van de architecten Jules Ghobert en Maurice Houyoux. Na het overlijden van dhr. Houyoux namen de architecten R. Delers en J. Bellemans de leiding van de werken over. In 1963 werden de plannen van Delers ingrijpend gewijzigd bij de bouw, in de laatste fase, van het voorgebouw, met het oog op het behoud *in situ* van de Sint-Joriskapel volgens een beslissing van 1961-1962 (beschermde bij besluit van de regering van 22.11.2001). Deze kapel in Brabants-gotische stijl (begin 16de eeuw) is het laatste overblijfsel van het voormalige Nassaupaleis op de plaats waarvan de bibliotheek werd gebouwd.

De bibliotheek, gelegen langs de Keizerslaan en de Ruisbroekstraat, is het resultaat van de assemblage van verschillende rechthoekige volumes die worden ingenomen door verschillende lokalen bestemd voor de verschillende afdelingen en activiteiten (publiekszalen, administratie, opslag, algemene leeszaal, tijdschriftenzaal, cataloguszaal en bibliografieënzaal, tentoonstellingsruimten en centraal boekenmagazijn).

In de richting van de esplanade wordt het vooruitspringende centrale gedeelte opengewerkt met een galerij met zestien kolossale pilaren (een late aanpassing, toen besloten werd de Sint-Joriskapel te behouden). Aan weerszijden bevinden zich lagere vleugels met een rigoureuze afwisseling van ondoorzichtige en beglaasde oppervlakken, die lopen tot aan de Ruisbroekstraat en de Keizerslaan. Een open patio met booggewelven beslaat de westelijke vleugel, terwijl een tweede binnenplaats met een beglaasde gevel de oostelijke vleugel domineert. Het boekenmagazijn ligt aan de zuidkant. De verhoging die een scherm vormt naar de Ruisbroekstraat, is vandaag niet langer zichtbaar. Bij de ingang staan stèles ter nagedachtenis aan J.L. Van Sina (1889-1914) en M.-R. Sulzberger (1901-1944).

Interieur:

De monumentaliteit en de plechtigheid van de gevel krijgen een verlengstuk in de binneninrichting van de bibliotheek. De hoofdingang bevond zich één niveau boven de esplanade (de ingang is sindsdien gewijzigd en geïntegreerd in de voet van de bibliotheek bij de fontein op de Kunstberg). Een monumentale buitentrapp leidt van de voet van de Kunstberg, aan de kant van het Albertinaplein, naar de portiek die de tuin domineert. Dit platform geeft toegang tot de vestibule (forum) via een luchtsluis met dubbele glazen deuren met metalen stijlen. De vestibule strekt zich uit over meer dan twee niveaus. Aan de rechterkant ligt een vestiaire met geïntegreerde telefooncellen. Tegenover de ingang leidt een trap naar de bovenverdieping (niveau 0) en naar de algemene leeszaal, waarbij de loodrechte distributiegang en het hoofdtrappenhuis worden gekruist.

Het imposante trappenhuis, dat loodrecht op deze ingangsas staat, strekt zich uit over de hele hoogte van het gebouw, van de bovenste kelder tot de zesde verdieping, en profiteert van zenitale lichtinval. In deze ruimte zijn er ook drie liften die tot op alle verdiepingen gaan. De rechte trap met twee traparmen per niveau heeft brede overlopen.

De lichtbeige marmeren vloer in de vestibule verschilt van het donkergrijze marmer met witte adering dat op alle trappen en in alle voor het publiek toegankelijke circulatieruimten te vinden is. De ruwe stenen bekleding van de buitengevel en het steenwerk zetten zich voort op de binnenmuur en in de diepte van de inkomhal. Verder zijn de muren versierd met panelen van gepolijste Bourgondische steen; die van het trappenhuis en de loodrecht daarop staande gangen zijn wit gepleisterd. Op de trappen en tussenverdiepingen zijn er metalen leuningen. Metalen roosters van dezelfde kleur omsluiten de delen van het trappenhuis die niet toegankelijk zijn voor het publiek.

Glazen klapdeuren markeren de toegang tot de algemene leeszaal, i.e. de afdeling Hedendaagse drukwerken. Deze leeszaal wordt gekenmerkt door een grote open ruimte, georganiseerd in een U-vorm op twee niveaus, met zones die grotendeels worden afgebakend door meubilair in plaats van door gesloten scheidingswanden. Dit kenmerk beantwoordt aan de wens van de ontwikkelaars om de inrichting niet voor eeuwig vast te leggen maar in de evolutie van de ruimten te voorzien. De muren en zuilen zijn versierd met hetzelfde beige marmer als de vestibule. Aan het plafond omlijsten driehoekige uitstekende houten caissons de lichtrails.

Binnen deze ruimte heeft de ingang een groot volume op een hoogte die overeenkomt met twee niveaus. De vloer is van grijs marmer en hier bevindt zich het loket. Deze ruimte loopt door tot aan de uitleenbalie. Elders is de vloer bedekt met voltapijt. Terwijl Houyoux marmer verkoos omwille van de plechtstatigheid en het prestige van deze ruimte, kozen Philippe Neerman en De Coene voor dit materiaal om functionele redenen van akoestisch comfort.

De uitleenbalie is heel lang en volgt de binnenzijde van de U-vorm. De houten balie is bekleed met geschroefde beukenhouten latten, die ook te vinden zijn op de tafels voor raadpleging van de catalogi en op andere elementen van het meubilair. De cataloguszaal en de bibliografieënzaal, die oorspronkelijk als afzonderlijke ruimten waren opgevat, maken nu deel uit van het open volume rechts respectievelijk links van de ingang. De grote leeszaal bevindt zich ten zuidoosten van deze ruimte. Een dubbele hoogte en grote ramen die op de patio uitkomen, overspoelen deze ruimte met natuurlijk licht.

Een tweede leeszaal bevindt zich op de bovenverdieping van de ruimte, op de mezzanine van deze laatste zaal. De ruimte is toegankelijk via zijtrappen die bekleed zijn met dezelfde Bourgondische steen als de muren. In beide zalen zijn de werktafels op een metalen structuur, gefineerd met houten latten, voorzien van een innovatief systeem van controlelampjes op elke werkplek. De lampjes zijn verbonden met een controlepaneel achter de uitleenbalie en dienen om de aankomst van bestelde boeken te signaleren. Achter de balie bevindt zich ook een imposante terminal voor verzending, via pneumatische buizen, van de bestelfiches naar de verdiepingen van het boekenmagazijn. De terminal is bekleed met teakhout, een houtsoort die, in combinatie met staal, het meubilair in de ruimte domineert: bureaus, boekenkasten, steekkaartenbakken. De stoelen die De Coene voor de leeszalen koos, zijn afkomstig uit de catalogus Knoll, reeks 70, van Eero Saarinen. Ze zijn hier voorzien van mat verchromde stalen poten en een bekleding in leder van Tibetaans jak.

De verschillende gespecialiseerde afdelingen die voor het publiek toegankelijk zijn, zijn verdeeld over verschillende niveaus aan weerszijden van de ingangsas. Op niveau -2 zijn er twee symmetrisch gerangschikte afdelingen onder het volume van de leeszaal, aan weerszijden van een grote hal (vandaag *Librarium*). De leeszaal van de Handschriftenafdeling, rechts, en die van de afdeling Oude en kostbare

drukwerken, links, komen elk uit op een beide patio's. Hun meubilair is vergelijkbaar met dat van de algemene leeszaal: tafels met houten strips, boekenkasten van teakhout, bureaus van teakhout en staal, maar er is ook specifiek meubilair zoals lezenaars voor kostbare boeken, gemaakt van strips van okoumé- en teakhout. Ze antwoorden op de teakhouten lambrisering over de volledige hoogte van de muren.

Op dezelfde verdieping, richting Keizerslaan, langs de noordwestelijke patio, heeft de leeszaal van de afdeling Kaarten en plannen, met teakhouten lambrisering, de bijzonderheid te zijn voorzien van een eiken parketvloer met chevrons. Tegenover de ingang van deze zaal, aan de kant van de Kunstberg, ligt de grote conferentieruimte. Onder een plafond dat wordt geschraagd door brede boogbalken omlijsten een podium, een toneelvloer en lambriseringen van esdoornhout een parterre met stoelen in wit leder.

Op de hoger gelegen verdiepingen liggen andere afdelingen en ruimten voor verenigingen die in KBR zijn gehuisvest, waaronder de Muziekafdeling (niveau +4), georiënteerd naar de Kunstberg en met een auditorium met teakhouten lambrisering en een parketvloer met dunne stroken hout.

In de vleugel langs de Keizerslaan geeft een secundaire ingang toegang tot een grote hal die op zijn beurt leidt naar een grote tentoonstellingszaal op de hoger gelegen verdieping. Deze tentoonstellingszaal, van het "museum" genoemd, heeft aan weerszijden in wit émail geschilderde kolommen en hoge ramen die zowel op de Keizerslaan als op de noordwestelijke patio uitgeven. De vloer is voorzien van lichtkleurig Siciliaans marmer, het plafond van semi-circulaire cassetten en lichtopeningen.

Twee secundaire trappenhuisen bedienen dit gedeelte van het gebouw. De ene vertrekt van de hal en wordt verlicht door een erker die uitgaat op de tuinen van de Kunstberg, de andere bevindt zich op de hoek die naar het Justitieplein gedraaid is en opent zich naar de patio. Ze zijn voorzien van dezelfde materialen als het hoofdtrappenhuis. Ze leiden allebei naar de andere verdiepingen waar de directie en de administratieve diensten zijn ondergebracht. Ze hebben eveneens een prestigieuze inrichting gekregen. De grote raadzaal is toegankelijk via een dubbele deur bekleed met jakleer. De vloer is van parket en de muren zijn bekleed met Macassar ebbenhout. In het bureau van de conservator overheersen Moulmein teakhout en voltapijt. De bureaus van de administratie hebben minder kostbare maar toch kwalitatieve materialen: wanden van avodir hout en linoleum. Het meubilair is gekozen uit het gamma De Coene in overeenstemming met de afwerkingsmaterialen.

In het centrale deel van het gebouw, op niveau +5, biedt de cafetaria een groot open volume dat verlicht wordt door ramen op volle hoogte. Aan de ene kant geven ze uit op een groot terras dat uitkijkt op de zuidoostelijke patio en de tuinen van de Kunstberg, aan de andere kant op een indrukwekkend panorama van de benedenstad tot aan de Heizel. De muren zijn bekleed met teakhout, de zuilen zijn van marmer en de bar heeft reflecterende metalen platen. In het midden van de ruimte opent zich een lichtgevend plafond met houten lamellen. Het meubilair is specifiek voor deze ruimte: zware tafels met een stenen blad en stoelen bekleed met kunstleer uit de Philips-reeks die Philippe Neerman en De Coene ontwierpen voor het hoofdkantoor van Philips in Eindhoven.

De bovenste verdieping (niveau +6) van het centrale deel van het gebouw tegenover de Kunstberg komt overeen met de bovenkant van het hoofdtrappenhuis. Ook hier zijn er administratieve ruimten met dunne houten vloerplanken in de gangen. Op deze verdieping bevindt zich de ingang van het functieappartement van de conservator. De hoge entreehal heeft een grote erker met een houten traliewerk in het plafond. De trap bestaat uit een kwartdraaitrap in donker hout, een centrale trapboom, een wit metalen balustrade en een brede leuning. Voor het overige is het appartement (penthouse) grotendeels zonder niveauverschil. Het heeft een ruime woonkamer met een donkere houten vloer en een open haard versierd met stenen met hetzelfde uitzicht als de gevels. Een eetkamer is ervan gescheiden door houten schuifwanden. De slaapkamers en bureaus aan de achterzijde hebben hun eigen meubels en ingebouwde kasten, waarschijnlijk van teakhout. Twee grote terrassen zijn georganiseerd aan weerszijden van het penthouse in minerale tuinen van gerolde kiezels en tegelpaden.

Zuidoostelijke patio:

De Koninklijke Bibliotheek Albert I heeft twee private groene zones op binnenplaatsen die omgeven zijn door de verschillende vleugels van het gebouw; de ene ligt in het noordwesten (noordwestelijke patio), de andere in het zuidoosten (zuidoostelijke patio of hoofdtuin).

Volgens het oorspronkelijke masterplan (J. Ghobert, 1937) moest de plaats die nu wordt ingenomen door de zuidoostelijke patio een voetgangersweg zijn als verbinding tussen de esplanade op de Kunstberg en de Ruisbroekstraat. Als gevolg van de beslissing om de Sint-Joriskapel te behouden en op te nemen in de gebouwen van de bibliotheek, werd in 1963 beslist om de hoofdgevel van de bibliotheek te verleggen tot

aan het paleis van Karel van Lotharingen, op voorstel van R. Delers, met het oog op het behoud van de symmetrie. Het resultaat was dat deze ruimte, die oorspronkelijk was ontworpen als een voor het publiek toegankelijk voetpad, ondanks het verzet van J. Ghobert werd omgevormd tot een privétuin.

De inrichting van de hoofdtuin viel samen met de laatste bouwfasen van de verschillende vleugels van de bibliotheek (vanaf 1964) en heeft sinds de jaren zeventig waarschijnlijk geen grote wijzigingen meer ondergaan.

Deze ingesloten tuin heeft een modernistische tuinaanleg die past bij de architectuur van de omringende gebouwen. De ruimte ligt iets lager dan de huidige inkomhal en wordt bediend door een trap met tegels van gladgemaakte blauwe steen, naar het voorbeeld van de bekleding die voor sommige delen van de tuinen op de Kunstberg is gebruikt.

De toegang van de tuin naar de Ruisbroekstraat is mogelijk via een doorgang die met hekken kan worden afgesloten en waarboven zich een overdekte galerij bevindt die twee vleugels van de KBR-gebouwen met elkaar verbindt.

De compositie van de tuin wordt gekenmerkt door geometrische lijnen en patronen, alsmede door een horizontaliteit die contrasteert met de verticaliteit van de verschillende boomsoorten - loof- en naaldbomen - en van de gevels van de gebouwen die de tuin afbakenen.

De ruimte heeft een afwisseling van minerale en plantaardige geometrische zones, met oppervlakken bekleed met tegels of grind evenals parterres die zijn beplant met bomen, struikachtige heesters – met onder meer een kronkelhazelaar (*Corylus avellana 'Contorta'*) –, lage heggen, bodembedekkers en kleine grasperken. Een mooi exemplaar van een *Magnolia x soulangeana* siert deze plek met zijn prachtige voorjaarsbloei.

B. HET LANDSCHAP

De uitgestrekte esplanade waaromheen de gebouwen zijn georganiseerd, heeft de vorm van een hangende tuin, geïnspireerd op de tuinen van Babylon. Deze tuin is aangelegd op een plateau dat bestaat uit een betonnen plaat waaronder zich verschillende parkeerniveaus bevinden en twee afzonderlijke delen heeft: a) de centrale tuin van René Pechère en b) de zijtuin in het noorden van de site, langs de straat.

(a) De centrale tuin van René Pechère

De centrale tuin werd in 1957-1958 aangelegd door landschapsarchitect René Pechère, samen met de bouw van het architectonisch geheel. Deze symmetrische en classicistische landschapscompositie bestaat uit een opeenvolging van parallelle centrale bloemperken, omzoomd door rijen ronde fontein en rijen platanen die tot een gordijn zijn gesnoeid.

De centrale as wordt gevormd door vijf grote vierkante bloemperken, versierd met geometrisch plantenborduurwerk en omringd door buxushagen, die van elkaar worden gescheiden door dolomietpaden die van de ene naar de andere kant van de tuin. De verschillende compartimenten zijn beplant met groenblijvende heesters (*Berberis*), maar ook met vaste planten en eenjarigen waarvan de tinten en soorten variëren naar gelang van het seizoen.

Aan weerszijden van deze centrale perken zijn twee rijen van zes zijperken, die begroeide compartimenten vormen, afgebakend met taxushagen en beplant met topiaries van dezelfde soort die in cilinders met afgeronde hoeken zijn geknipt, alsmede met yucca's, vaste planten en struikachtige vegetatie. Reeksen van vier banken, geplaatst in nissen in de heggen, omzomen elk van deze parterres.

Aan de buitenzijden van deze parterres bevinden zich twee rijen van tien ronde bassins met waterstralen. Twee dubbele rijen platanen, gesnoeid tot een gordijn en met gekalkte stammen, omkaderen deze bassins, verlengen het perspectief en markeren de scheiding van de ruimten. Aan de kant van de monumentale fontein zijn deze bomen drievoudig verdeeld over vier rijen.

Twee zijpaden in tegels van blauwe steen, omlijst door dolomietvlakken, lopen langs de platanen aan de zijkanen van de centrale tuin.

In het zuidoosten van de site, vanaf de Coudenberg (Koningsplein), leiden twee rechte trapdelen naar het terras in tegels van blauwe steen dat uitkijkt op de tuinen. In de noordoostelijke hoek van dit terras staan *La Musique* en *Le Chant* (1960), beelden in Vinalmont-kalksteen van de hand van Oscar Jespers (1887-1970).

Vanaf het terras verdeelt een monumentale trap in blauwe steen, met balustrades van smeedijzer en blauwe steen, zich in twee zijtrappen die toegang bieden tot de lager gelegen tuinen.

Aan de oostkant, aan de voet van deze trappen, staat de monumentale blauwstenen fontein van Tony Van Goolen (1924-1985), versierd met negen stèles met bovenaan gebeeldhouwde vissen of schelpen als waterspuwers.

Aan de voet van de glazen kubus van het *Square Brussels Meeting Centre* ligt een ondiep bassin met de *Baadster*, een bronzen beeld van Aristide Maillol (1861-1944).

Op de blauwstenen steunmuur die de tuin afsluit, langs de trappen naar de Coudenberg, roept het bas-reliëf van Antoine Vriens (1902-1987) de symboliek van Eden op. Eveneens op deze steunmuur, maar aan de overzijde, heeft Marnix D'Haveloos (1885-1973) drie vrouwelijke allegorieën voorgesteld (Artes).

Nog op deze muur werd ter gelegenheid van de 62ste verjaardag van het einde van de Tweede Wereldoorlog een dubbele gedenkplaat aangebracht (met een tekst in het Nederlands en het Frans) om hulde te brengen aan de "Rechtvaardigen" van België die joden hebben geholpen die onder het nazibewind werden vervolgd.

In het noordwesten van de site geeft een rechte trap met twee trapdelen toegang tot Kantersteen. In het midden van deze trap staat het **ruiterstandbeeld van Albert I**, ter nagedachtenis van wie de Kunstberg is aangelegd; het beeld is van de hand van beeldhouwer Alfred Courtens (1889-1967).

(b) De zijtuin in het noorden van de site

Het zijgedeelte in het noorden van de site, oorspronkelijk ontworpen door René Pechère, is achtereenvolgens heraangelegd (begin en eind jaren 2000). Het huidige uitzicht ervan, waarvan de geometrische stijl harmonieert met die van de centrale tuin, werd ontworpen parallel met de herconfiguratie van de site als gevolg van de bouw van de glazen kubus (*Square*; 2005-2010).

Langs de Kunstberg wordt de helling tussen het terras boven de tuinen (kant Coudenberg) en Kantersteen verzacht door een rechtlijnige opeenvolging van vijf in terrassen aangelegde zones, verfraaid met rechthoekige gazons die worden omkaderd door houten banken zonder rugleuning die rechte hoeken vormen, omzoomd door grote beplante gemetselde kuipen die tevens dienst doen als steunmuurtjes, bedekt met een bekleding in witte steen en een muur in blauwe hardsteen. Deze terrassen worden bediend door een pad in tegels van blauwe steen, voorzien van stalen leuningen aan één kant, gescheiden door korte trapdelen.

Ter hoogte van de glazen kubus, langs de trap, staat een bronzen beeld van Eugène Canneel (1882-1966), getiteld *Dansende kinderen*.

Het pad leidt naar een uitgestrekte esplanade in tegels van gladgemaakte blauwe steen, grenzend aan het Paleis van de Dynastie. Aan weerszijden van deze esplanade staan banken en massieve lage muurtjes van blauwe steen, alsmede plantenbakken bedekt met een bekleding van witte steen en een muurbekleding van blauwe steen. Het beeld *Decoratieve compositie* van Henri van Albada (1907-2000), die ook de jacquemart van de beiaard vervaardigde, staat op een van de muurtjes.

Vanaf deze esplanade leidt een zacht glooiende toegangshelling, onderbroken door verschillende trapdelen, naar de ingang van het gebouw *Square*, lager ten opzichte van het niveau van de tuinen.

Om de grens met de centrale tuin te benadrukken, liggen aan een van beide kanten van de esplanade van de zijtuin en de toegangshelling naar het gebouw *Square* beplante parterres en plantenbakken van cortenstaal in vierkante en rechthoekige vormen. Langs deze as staan ook drie bomen: een opmerkelijke zomereik (*Quercus robur*), een eik (*Quercus sp.*) en een zilverbes (*Elaeagnus ebbingei*). Deze inrichtingen worden aangevuld met banken zonder rugleuning en lage blauwe stenen muurtjes. Op dezelfde as vinden we ook *De wolf* (jaren 1950), een beeld in blauwe steen van de Brusselse kunstenaar Albert Aebly (1897-1971).

Waarde van het goed volgens de criteria die worden bepaald in artikel 206, 1° van het Brussels Wetboek van Ruimtelijke Ordening

Historische, esthetische, artistieke, technische, landschappelijke, stedenbouwkundige en folkloristische waarde:

De Kunstberg is een opmerkelijk en zeer samenhangend monumentaal en landschappelijk geheel, het resultaat van een lang scheppingsproces. Het project kristalliseerde de stedenbouwkundige en architectonische debatten gedurende de vele jaren die voorafgingen aan de realisatie ervan, waarbij verschillende visies op de stad tegenover elkaar kwamen te staan. Het samenvallen van stedelijke en nationale belangen heeft de projectautoriteiten ertoe gebracht de voorkeur te geven aan een programma dat de grootsheid van de natie laat zien.

Bijna een eeuw lang immers werd de kwestie van de heraanleg van de flank de Coudenberg steeds meer een nationale aangelegenheid, daar er met de jaren een antwoord moest worden gevonden op een groeiend aantal stedelijke uitdagingen: het verbinden van de boven- en de benedenstad, het creëren van een perspectief vanaf het Koningsplein, het saneren van oude wijken, het oprichten van een nationale culturele pool, het creëren van een monumentaal stedelijk kader, een eerbetoon aan de overleden vorst, een kruispunt op de noord-zuidverbinding. Het belang van al die uitdagingen leidde ertoe dat belangrijke spelers van de Belgische en Brusselse samenleving op het keerpunt van de 19de en 20ste eeuw bij het project werden betrokken. Meer bepaald Leopold II wendde al zijn invloed aan opdat er zou worden gekozen voor de projecten van Alphonse Balat en Henri Maquet. Hij botste daarbij met name op de weerstand van burgemeester Charles Buls. Deze laatste moest zich echter gewonnen geven toen tussen 1895 en 1897 werd begonnen met de afbraak van de oude Sint-Rochuswijk. Op het braakliggende terrein werd in 1908 op kosten van de vorst een tijdelijke tuin aangelegd volgens de plannen van Jules Vacherot. Die tuin bleef uiteindelijk meer dan veertig jaar bestaan.

Het definitieve programma voor de Kunstberg werd pas ontwikkeld na oproepen tot het indienen van projecten aan het eind van de jaren 1930. Het overlijden van koning Albert I gaf aanleiding tot de wens om een nieuwe nationale bibliotheek te zijner ere te bouwen. Al snel bleek dat de site van de Coudenberg daarvoor een van de meest geschikte locaties was. De architecten werden gekozen na twee afzonderlijke wedstrijden, de ene voor de site van de Coudenberg in 1937 (winnaars: Jules Ghobert en Eduard Van Steenberghe) en de andere voor de Kruidtuin in 1939 (winnaar: Maurice Houyoux). Na verschillende wijzigingen van situatie werd uiteindelijk besloten het definitieve project toe te vertrouwen aan de winnaars van de twee wedstrijden: Jules Ghobert voor de algemene inrichting van de site en Maurice Houyoux voor het bibliotheek- en archiefgebouw. De plannen werden in 1946 definitief goedgekeurd door het fonds Bibliotheek Albert I.

De gekozen stijl is geïnspireerd op de codes van de klassieke architectuur en weerspiegelt het bouwkundig denken ten dienste van het Europees nationalisme dat in het interbellum opgang maakte, zowel in autoritaire regimes als in democratische landen. De stijl is - ten tijde van de architectuurwedstrijd - kenmerkend voor grote openbare projecten. Hij onderscheidt zich echter van de rest van het werk van de winnende architecten, i.e. Maurice Houyoux en Jules Ghobert.

Het stedenbouwkundig plan beoogt een functioneel programma te verzoenen met een verlangen naar formele en grandioze representatie. De ambitie is om de stad een decor te bieden dat bestaande elementen (het Koningsplein en de Stadhuistoren) en nieuwe elementen (de Koninklijke Bibliotheek, het ruitersstandbeeld van de koning, het Congrespaleis) in de verf zet. In zijn streven om een monumentaal geheel te creëren, stelt het project een herinterpretatie voor van de codes van de neoklassieke stadsontwikkeling. Op die manier wordt het Koningsplein uitgebreid en wordt het gebouw gegroepeerd rond een majestueuze openbare ruimte die de functies verdeelt en structuur geeft aan het verkeer.

Door de lange rijpingsduur van het project en de trage uitvoering leken de richtsnoeren en de stijl van het project op het moment van de voltooiing gedateerd. De verandering van het stedelijk paradigma heeft echter niet geleid tot een herontwerp van het project, maar tot marginale aanpassingen. Het resultaat is een unieke ontwikkeling in Brussel van groot stedenbouwkundig belang, die in haar vormen erfgenaam is van een national(istisch)e traditie, kenmerkend voor het interbellum, maar ook parallel loopt met de evolutie van het stedelijk denken.

In die zin gaat het hand in hand met een landschappelijk belang dat voortvloeit uit de voorschriften van het wedstrijdprogramma en de topografie van het terrein. De aanleg van de Kunstberg weerspiegelt de wens om het stedelijk landschap in scène te zetten. Het reliëf wordt benut om de monumentaliteit van de omringende gebouwen te benadrukken. De aanleg van platformen, trappen, overlopen en paden biedt

verschillende momenten die uitzichten op de stad bepalen. Zowel de gebouwen als de geometrie van de tuin zorgen voor verdwijnende lijnen die deze uitzichten omlijsten.

De tussenkomst van tuinarchitect René Péchère bij de aanleg van de openbare tuin staat centraal in de compositie van de Kunstberg en het landschappelijk belang ervan. De landschapsarchitect ontwikkelde een klassiek eigentijds programma in verschillende compartimenten, waarvan het centrale deel vandaag nog bestaat. Hij presenteert er zowel een herlezing van klassieke motieven, zoals het mozaïek van gazons omgeven door buxus, als de uitvinding van een nieuwe woordenschat zoals de rijen ronde bassins met fontein. De esthetische compositie is ook gebaseerd op een technisch hoogstandje dat het technisch belang van de site onderbouwt. Het zijn de eerste hangende tuinen die op zo'n grote oppervlakte in Europa zijn ontworpen en zij genieten aldus internationale faam. Samen met de beschermde tuinen van de Villa van Buren (Ukkel) is deze tuin een van de meest emblematische verwezenlijkingen van de Brusselse landschapsarchitect, een belangrijke figuur in de 20ste-eeuwse tuinarchitectuur.

Om de site te verfraaien, deed de Belgische Staat ook een beroep op talrijke kunstenaars voor de creatie van bas-reliëfs, beeldhouwwerken en fontein die vandaag samen een onuitgegeven artistiek getuigenis vormen dat representatief is voor de Belgische artistieke productie op het gebied van beeldhouwkunst in het midden van de 20ste eeuw. Dit opmerkelijk geheel, dat zich op de site ontvouwt, maakt deel uit van een samenhangend artistiek programma dat sterk onder de invloed van de art-decostijl staat. Van deze werken is het ruitersstandbeeld van Koning Albert I van de hand van Alfred Courtens ongetwijfeld het meest symbolische. Deze Belgische beeldhouwer werd opgeleid aan de Brusselse academie bij de beeldhouwer Charles Van der Stappen, vervolgens aan het Hoger Instituut voor Schone Kunsten te Antwerpen bij Thomas Vinçotte, twee meesters aan wie hij de ruime vormen, de stevige structuren en de finesse van zijn werk te danken heeft. Hij staat vooral bekend om zijn monumentale klassieke werken, zijn portretten van de Belgische dynastie en zijn borstbeelden van ambtenaren, vol kracht en grootsheid naar het voorbeeld van het ruitersstandbeeld op de Kunstberg. A. Courtens richtte ook veel gedenkmونumenten op in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog.

Naast Alfred Courtens zijn er vele bekende namen zoals de expressionistische beeldhouwers Oscar Declerck (1892-1968) en Oscar Jaspers, de uit Bergen afkomstige Gustave Jacobs (1891-1986), de beeldhouwer en medailleur Dolf Ledel, die in die tijd waardering genoot voor zijn talent als portretist (persoonlijkheden uit de Belgische sociaal-politieke en culturele wereld), Charles Leprieux (1903-1961) in wiens oeuvre de mens centraal staat in een peinzende en introspectieve houding, of ook nog de beeldhouwer en medailleur Marcel Rau, auteur van de monumentale metalen deur van het Paleis van de Dynastie die na de Tweede Wereldoorlog talrijke openbare opdrachten kreeg (bas-reliëfs en monumenten voor de slachtoffers van de oorlog).

Ook aan sommige delen van de binneninrichting is bijzondere zorg besteed en zijn doordrongen van dit functionele en plechtige aspect dat in de architectuur tot uiting komt. Dit komt vooral tot uiting in de circulatieruimten (inkomhallen, trappenhuizen) waar overvloedig gebruik wordt gemaakt van marmer, een luxueus materiaal, en ook in de keuze van modernistische, sobere en elegante meubelen. De koninklijke loge en de vergaderzaal *The Arc*, die een perfect samenhangend en intact decoratief en meubelensemble uit de jaren 1960 hebben behouden, zijn hier opmerkelijke voorbeelden van.

Het is zeer waarschijnlijk dat deze inrichting werd toevertrouwd aan de firma *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene*, die eind jaren vijftig de inrichting van de hele Koninklijke Bibliotheek verzorgde. Het bedrijf, dat zijn oorsprong vindt in Kortrijk, verwierf tijdens het interbellum een internationale dimensie en faam met de productie van zijn gelamineerde houten meubelen. Het ontwierp alle binnenmeubelen en een deel van de glasramen voor verschillende prestigieuze Brusselse projecten zoals het Résidence Palace van Michel Polak (1923-1926) en het stadhuis van Vorst van Jean-Baptiste Dewin (1926-1935). In de jaren vijftig breidde De Coene zijn activiteiten uit met bouwtimmerwerk. Zijn geprefabriceerde gebinten en modules waren zeer succesvol. In die jaren verwierf het bedrijf ook de exclusieve licentie voor de productie en verkoop van meubelen van het Amerikaanse bedrijf Knoll. De licentie maakte de weg vrij voor talrijke contracten voor volledige kantoorinterieurs voor grote in België gevestigde bedrijven en openbare instellingen. De Coene realiseerde onder meer de binneninrichting van de voormalige zetel van de Bank Lambert in Brussel, het ministerie van Onderwijs en Cultuur, het Algemeen Rijksarchief, de Zuidertoren, talrijke gemeentehuizen, Belgische ambassades over de hele wereld, maar ook elders in Europa, vertrekken in de Tweede Kamer der Staten-Generaal in Nederland, vergaderzalen van de Unesco in Parijs of het Palais des Nations in Genève.

Binnen de firma De Coene werd de opdracht voor de inrichting van de Koninklijke Bibliotheek toevertrouwd aan de afdeling TVR-Contract Jobs (Televisie en Radio) onder leiding van Philippe Neerman. Zijn werk duurde in totaal tien jaar en verliep op het ritme van de geleidelijke openstelling voor het publiek, vanaf de

voorlopige leeszaal tot aan de opening van de laatste afdelingen. Die speciale afdelingen (Chalcografie, penningen, prenten ...) werden pas in de jaren zeventig opgeleverd door Philippe Neerman, die het contract toen als zelfstandige overnam. Het contract had betrekking op het geheel van de inrichting: afwerkingsmaterialen, meubilair en decoratie. Het stelde de decorateur in staat een "totaal" inrichtingsconcept voor te stellen dat voldeed aan het prestigeprogramma door de keuze van meubelen en kostbare materialen: marmer uit Bourgondië of Sicilië, teakhout uit Moulmein (Mawlamyine, Birma), kwaliteitsleder.

Sommige binnenruimten van het voormalige Congrespaleis werden ook verrijkt met de integratie van kunstwerken van hedendaagse kunstenaars; de meest uitzonderlijke daarvan zijn de muurschilderingen die de Belgische Staat voor Expo 58 bestelde bij de kunstenaars René Magritte en Paul Delvaux, belangrijke figuren van de Belgische surrealistische schilderkunst.

Naast de gebeeldhouwde en geschilderde werken bevat de Kunstberg ook een beiaard met bewegende beelden, geïnstalleerd op een van de gevels van de boog die het Paleis van de Dynastie met het Congrespaleis verbindt. Het is een van de vijf beiaarden in het Brussels gewest vandaag, en de op twee na grootste. Het in beweging zetten van de figuren en het concert dat de uren en halve uren aangeeft, zijn zeer populair geworden en maken vandaag deel uit van het toeristisch en klanklandschap van Brussel, waardoor de site een folkloristisch belang heeft gekregen. De beiaard van de Kunstberg, die is opgenomen in de inventaris van het immaterieel cultureel erfgoed van het gewest, is ook ingeschreven op de representatieve lijst (Beiaardcultuur) van het immaterieel cultureel erfgoed van de mensheid (UNESCO).

De Kunstberg is ook een plaats van herinnering, een functie die tot uiting komt in de aanwezigheid van gedenkplaten die hulde brengen aan de "Rechtvaardigen" van België, en die ter nagedachtenis van J.L. Van Sina (1889-1914) en M.-R. Sulzberger (1901-1944) wier namen zijn gegraveerd op de stèles bij de ingang van KBR.

Bronnen:

Koninklijke Bibliotheek, *Liber Memorialis 1559-1969*, Brussel, 1969.

LEEFMILIEU BRUSSEL (2012), "Tuin van de Kunstberg", *Infofiches over de groene ruimten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest* [Online].

DEMEY, Th., *Bruxelles, chronique d'une capitale en chantier*, Brussel, Paul Legrain, 1991.

DE SCHAEETZ, A., *Afred Courtens sculpteur*, Racine, 2012.

Fonds Bibliotheek Albert 1, *Rapport au gouvernement sur les travaux depuis sa constitution en 1935*, s.l., 1946.

GRISSEL, L., *Les jardins de René Pechère*, Brussel, Archives d'Architecture Moderne, 2002.

GROESSENS, E. (1982), "Le calcaire de Vinalmont", *Bulletin de la Société belge de Géologie*, 91-3, pp. 127-134.

LEBLICQ, Y., "L'urbanisation aux XIXe et XXe siècles (1830-1952)", *Villes en mutation au XIXe-XXe siècle. 10de internationaal colloquium*, Brussel (Pro Civitate 64), 1984.

LIEBAERS, Herman, "La Bibliothèque Albert 1er à Bruxelles", *Bulletin van de UNESCO voor bibliotheken*, 6, 1960.

NEERMANS, Philippe, "De koninklijke bibliotheek Albert de 1ste", *Art De Coene: jaarboek*, vol. 1, 2000, Bellegem: Stichting De Coene.

NOVGORODSKY, "L'aménagement du Mont des Arts à Bruxelles", *La Technique des travaux*, 35ste jaargang, 7-8 (juli-augustus 1959).

PIETERS, H., *Bouwen voor de natie: de Albertina op de Brusselse Kunstberg als monumentaal totaalproject*, Gent, Academia Press, 2012.

PIETERS, H., *De Koninklijke Bibliotheek van België: vier decennia van nationale representatie in architectuur, stedenbouw en interieurinrichting*, onuitgegeven masterproef, Universiteit Gent (Vakgroep Architectuur en Stedenbouw), 2009.

PIRON, P., *Dictionnaire des artistes plasticiens de Belgique des XIXe et XXe siècles*, Lasne, 2003.

Regie der Gebouwen, *De renovatie van de Kunstberg*, Brussel: Persdienst van de Regie der Gebouwen, 2001.

VERPOEST, L., "Tussen Noordstation en Zuidstation, tussen bovenstad en benedenstad: de architectuur van een kruispunt", *Monumenten en Landschappen*, 8/2, 1989, pp. 4-28.

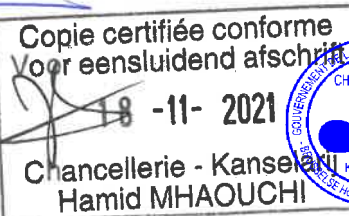
Gezien om te worden gehecht aan het besluit van 28 oktober 2021

De Minister-President van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Territoriale Ontwikkeling en Stadsvernieuwing, Toerisme, de Promotie van het Imago van Brussel en Biculturele Zaken van Gewestelijk Belang

Rudi VERVOORT

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Financiën, Begroting, Openbaar Ambt, Promotie van Meertaligheid en van het Imago van Brussel,

Sven GATZ

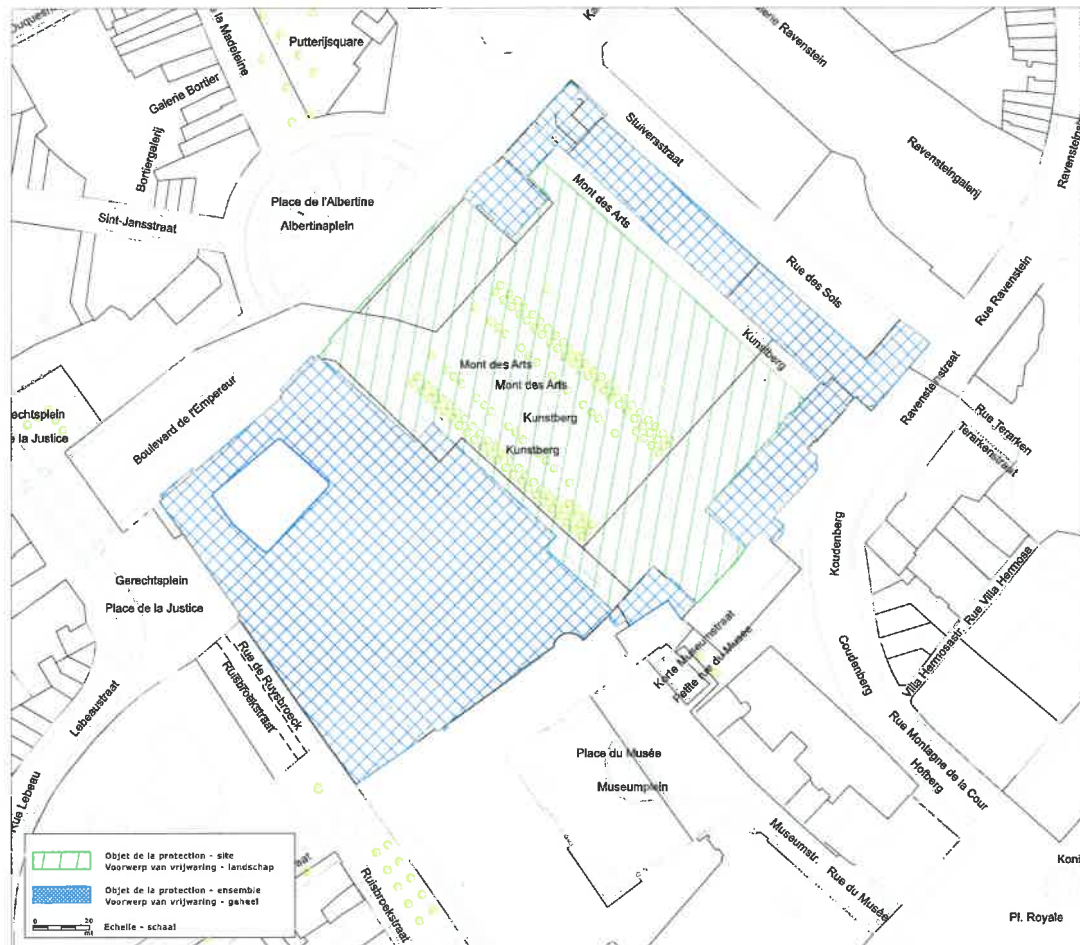

ANNEXE II A L'ARRETE DU GOUVERNEMENT DE LA REGION DE BRUXELLES-CAPITALE ENTAMANT LA PROCEDURE D'INSCRIPTION SUR LA LISTE DE SAUVEGARDE COMME SITE ET COMME ENSEMBLE DE CERTAINES PARTIES DU MONT DES ARTS A BRUXELLES

BIJLAGE II VAN BIJ HET BESLUIT VAN DE BRUSSELS HOOFDSTEDELIJKE REGERING HOUDENDE INSTELLING VAN DE PROCEDURE TOT INSCHRIJVING OP DE BEWAARLIJST ALS LANDSCHAP EN ALS GEHEEL VAN BEPAALDE DELEN VAN DE KUNSTBERG TE BRUSSEL

DELIMITATION DU SITE ET DE L'ENSEMBLE

AFBAKENING VAN HET LANDSCHAP EN HET GEHEEL

Vu pour être annexé à l'arrêté du, 28 octobre 2021

Gezien om te worden gevoegd bij het besluit van, 28 oktober 2021

Le Ministre-Président du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale chargé du Développement territorial et de la Rénovation urbaine, du Tourisme, de la Promotion de l'image de Bruxelles et du Biculturel d'Intérêt régional,

De Minister-President van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Territoriale Ontwikkeling en stadsvernieuwing, Toerisme, de Promotie van het imago van Brussel en Biculturele Zaken van gewestelijk belang,

Rudi VERVOORT

Le Ministre du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale, chargé des Finances, du Budget, de la Fonction publique, de la Promotion du Multilinguisme et de l'image de Bruxelles,

De Minister van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering, bevoegd voor Financiën, Begroting, Openbaar Ambt, Promotie van Meertaligheid en van het Imago van Brussel,

Sven GATZ

